TARİH Dünyası

صباح
اوغوندز ؟

TARİH *Dünyası*

15 günde bir çıkar

★ **Yıl 1 — Sayı 2 1 Mayıs 1950** ★

Sahipleri: Niyazi Ahmet Banoğlu İ. Atis ★ Yazı işlerini fiilen idare eden

Tarih Haberleri

★ İngilterede Norfolk bölgesinde araştırma yapan İngiliz Arkeologları 51 metre yer altında 2 bin senelik bir harp arabası bulmuşlardır. Demir devrine ait olduğu tahmin edilen bu arabanın içinde oturur vaziyette bir iskelet bulunmuştur. Bunun eski Kraliçe Boodisean'ın kumandanlarından biri olduğu, ihaneti yüzünden arabası ile diri diri gömüldüğü sanılmaktadır.

★ Ankara Üniversitesi Arkeoloji şubesi talebeleri Atinadaki İngiliz Arkeoloji talebeleriyle beraber çalışarak İzmirin 3 mil şimalindeki bir tepede milâddan 3 bin yıl önce kurulmuş bir şehir bulmuşlardır. Kazılar esnasında Yunanlılara ait kıymetli tarih yadigârları elde edilmiştir.

★ Büyük Türk hattatı Kazesker Mustafa Râkım Efendinin Karagümrükteki türbesini Müzeler İdaresi tamir ettirmişti. Şimdi sanatkârın türbesinin bir yazı müzesi haline getirilmesi düşünülmektedir. Burada merhumun yazılarının fofografları ve yaptırılacak fotografı teşhir edilecektir.

Râkım Efendi H. 1241 (M. 1825) yılı şubatında ölmüştü. Bir ay sonra ölümünün 125 inci yılı münasebetiyle türbesi bir mevlûd ile açılacaktır.

★ Son dünya harbı içinde büyük Türk hükümdarı Karamanoğlu İbrahim Beyin Karamandaki türbesinden mezar taşı çalınmıştır. Mevlânâ Celâleddin-i Rumînin muasırı bulunan Seyyit Mahmut Hayranın Akşehirdeki türbesinin dıvarından da türbenin mimarını gösteren çini kitabe aşırılmıştır. Selçuk çiniciliğinin şaheser bir örneği olan bu levhanın bir istasyon memuru tarafından aşırıldığı vaktiyle polise ihbar edilmiş ise de henüz bulunamamıştır. Bu türbenin içinde bulunan ve Selçuk ahşap işçiliğinin çok muvaffak birer eserleri bulunan üç kitabeli sanduka da vaktiyle Anadolu - Bağdat demiryolları umum müdürü Hugnen tarafından aşırılmıştı. Haydarpasada yakalanan bu tarihî eserler şimdi İstanbulda Türk ve İslâm eserleri müzesinde teşhir edilmektedir.

★ Bâbı-âlide Arşiv binasının arkasında bulunan ve Şeyh-ül-İslâm Ebüs-Suud Efendi için Şahıhoban Sultan tarafından H. 978 tarihinde Sinanın mimar başılığı zamanında yapılan dershanenin -yerine adliye sarayı yapılmak üzere- geçen sene yıkılmasına karar verilmişti. Sonra yapılan haklı itirazlar üzerine yıkılmasından sarfınazar edilmişti. Başbakan Şemseddin Günaltay, geçenlerde İstanbula geldiğinde bu metrûk ve harap bina ile yakından ilgilenmiş ve 49 bin liralık bir tahsisat verdirmişti. Bina esaslı bir surette tamir edilmiştir.

★ Kocamustafa Paşada Hekim oğlu Ali Paşa camii ve kütüphanesinin hâzirasında bulunan tarihî mezarlığın tamirine karar verilmiştir. Mezar taşları esaslı bir surette tanzim edilecek ve bu suretle ayakta kalabilenlerin ömürleri uzatılacaktır.

★ ★ ★

ÖN KAPAK : Selim III ün Topkapı Sarayındaki bir tablosu; ARKA KAPAK : Ferriol'ün 1714 te basılan albümünden «Hamamdan sonra» tablosu.

TARİH Dünyası

15 günde bir çıkar

★ **Yıl 1 — Sayı 2 1 Mayıs 1950** ★

Sahipleri: Niyazi Ahmet Banoğlu - İ. Atis ★ Yazı işlerini fiilen idare eden: Niyazi Ahmet Banoğlu ★ İdarehâne: İstanbul, Nuruosmaniye cad. No. 57, Şaka Matbaası 3 üncü kat, Telefon: 21649 ★ Abone şartları: Seneliği 12, altı aylığı 6 lira. Nüshası 50 kuruştur ★ Dizildiği ve basıldığı yer: ŞAKA Matbaası, İstanbul.

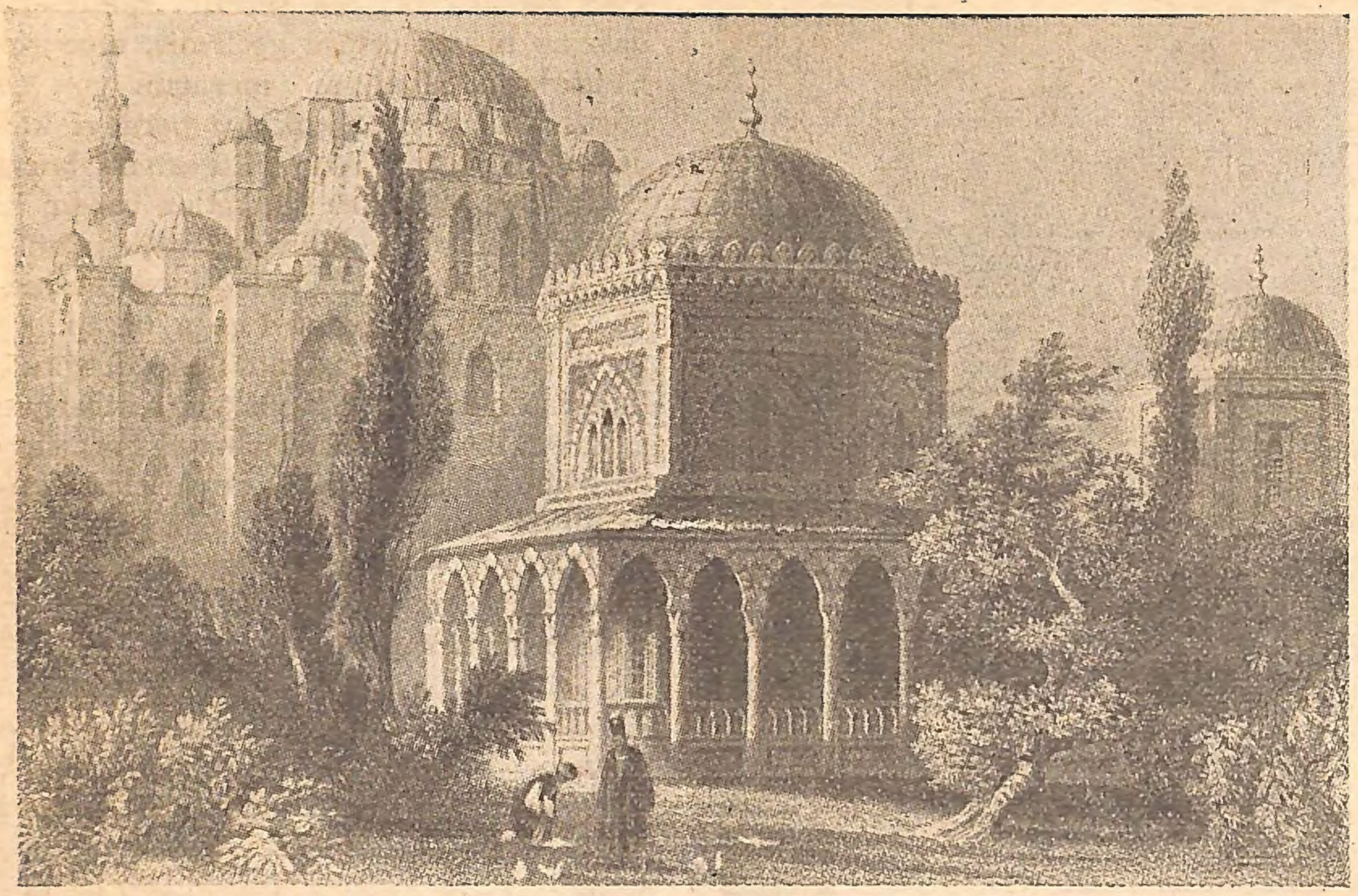

Meşhur İngiliz ressamı W. H. Bartlett'in fırçasile Kanunî ve Hurrem Sultanın türbeleri (Miss Pardoe'nun albümünden)

Türbeler Açılırken...

Yazan:
TAHSİN ÖZ
(Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü)

Memleketin geçirdiği inkılâplar sırasında, çıkan bir kanun ile türbeler kapatılmış ve girilmesi de yasak edilmişti. Dinde bile, zaman ile ahkâmın değişebileceği cihetle bu defa türbelerin açılması bir ek kanun ile mer'iyete girdi. Fakat hâlâ tekmil türbeler açılamamaktadır. Lâkin ileride hepsinin açılması bir zarurettir. Çünkü Karaca Ahmed mezarlığında medfun bulunan bir zatın mezarı istenildiği zaman ziyaret edildiği halde, bir kubbe altına alınmış olan diğer bir şahsiyetin mezarının kapatılması bir tezad teşkil etmez mi? İstanbul'da dört yüzden fazla türbe bulunduğuna nazaran bunlardan sekiz on tanesinin açılmasiyle, bir çok âlimlerin, san'atkârların, kumandanların devlet adamlarının türbelerinin kapalı kalması ne suretle izah edilebilir.

Zaten türbeler yalnız bir medfen değil bina itibariyle mimarî bir varlıktır. İstanbulda Mimar Sinan elinden çıkmış 19 türbe bulunmaktadır ki bunların her biri ayrı bir san'at varlığıdır. Şu halde bu yüzlerce türbe, mimarîmiz için bir servettir. Hele bunların çinileri, kalem işleri ve içinde bulunan rahleler, şamdanlar, kelâmı-kadimler, örtüler ayrı ayrı birer sanat mevzuudur.

Nihayet içinde yatan şahsiyet tarihe mal olmuştur. Tarih ise hükmünü vermiştir. Artık en büyük mahkemeden hüküm almış olan bu fâniler, iyi hizmetlerinden dolayı bir örnek, taksiratları varsa bu yüzden de birer ibret nümunesi olmuşlardır. Şu halde türbeleri bilerek ziyaret bir kültür ve tarih dâvasıdır. Zaten insanlık, büyükleri unutmamaktır. Filha-

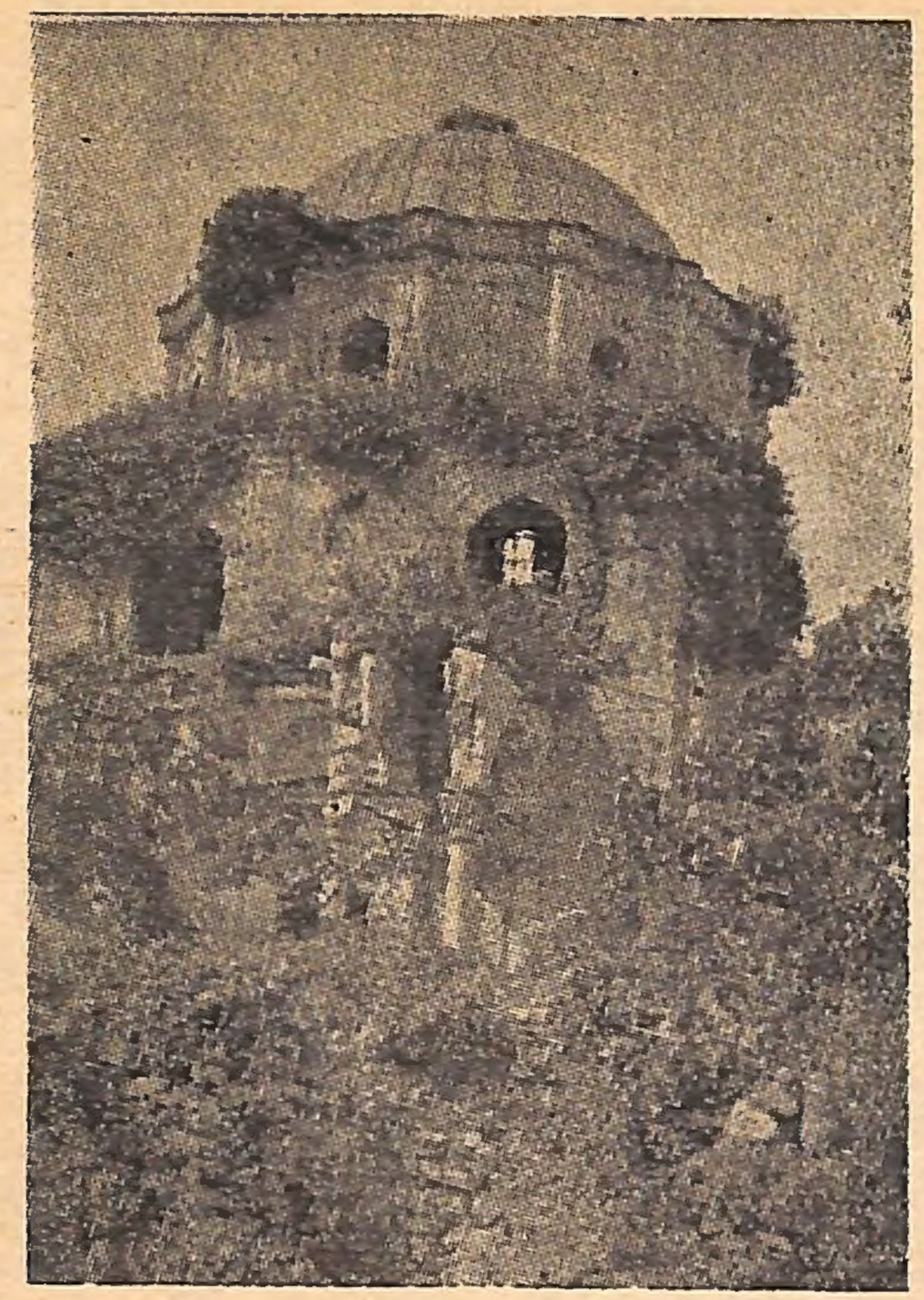

Nakkaş Hasan Paşanın Eyübdeki türbesi (Tamirden evvel)

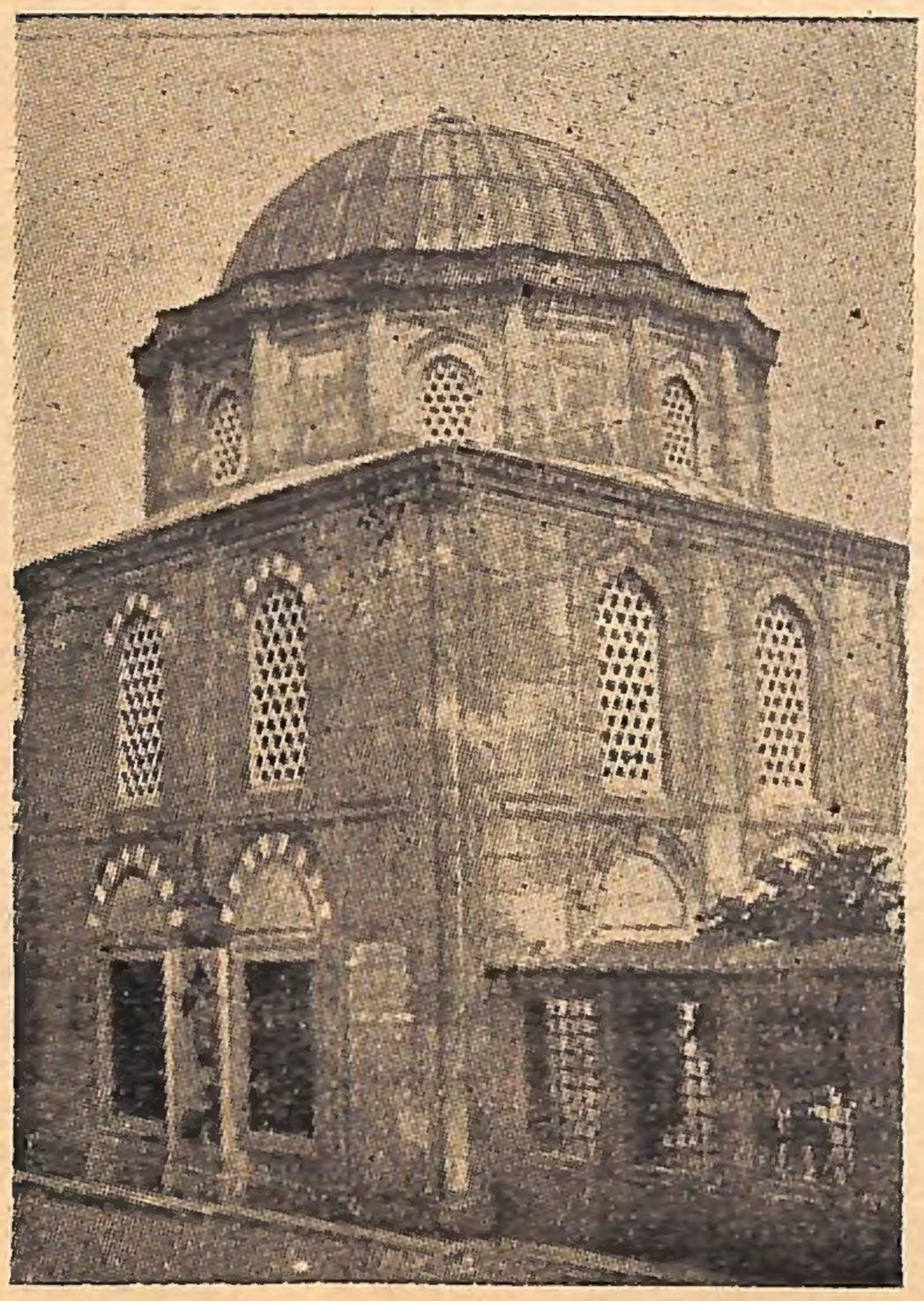

Hasan Paşa türbesinin tamirinden sonraki hali..

kika zaman bir çok şerefli sahifelerin üzerine nisyan örtüsü geçirmiş, nice cihangirlerin, âlimlerin mezarını yok etmiştir. Fakat uyanıklık bu perdeyi kaldırmaktır. Memleketin köşesinde bucağında öyle türbeler, künbetler vardır ki her biri san'at bakımından, tarih yönünden hattâ folklor cihetiyle birer hazinedir. Ne çare ki bunların çoğu harap ve perişandır. Hattâ İstanbul'un göbeğinde bulunan çini mozayik süsleme itibariyle emsalsiz bir eser olan Mahmud Paşa türbesi bile birtakım moloz duvarlarla, kulübelerle ihata edilmiş bir haldedir. Eğer bu türbenin etrafı temizlenir ve yeşil bir saha haline getirilecek olursa, şehrin en mühim bir ziyneti olacaktır.

İşte bunların her biri ele alındıkça, mahiyetleri birdenbire yükselen bir âbide halinde meydana çıkmaktadır. Buna, Eyüp camii kapısı yanındaki bir türbeyi örnek olarak verebiliriz. Yakın zamana kadar, oradan geçenler, üzerinde otlar bitmiş, içi tabutlarla dolu bir harap binanın ne olduğunu bilmezdi.

Çamurlu, kırık camlardan bakılınca, tabutların arasından yeşil bir mezar taşı görülürdü. Bu, yakından tetkik edilince, Kanunî devri Kaptan Paşalarından Mustafa Paşaya ait olduğu anlaşılmaktadır. Türbenin kubbesinde biten otlar ve ağaçlar temizleniyor. Sonradan kapanan revakları, toprağa gömülen oymalı mermer korkulukları meydana çıkarılıyor, şimdi orada yalnız bir tarihî şahsiyet değil, selsebil gibi nefis bir bina belirmiş oluyor.

Hele devrinin pek kıymetli san'atkârlarından olan nakkaş Hasan Paşanın Defterdardaki türbesi ne hale gelmişti. Bunu da itiraf etmek lâzımdır ki, bu güzel türbe belki kırk senedenberi böylece metrûk ve perişandı. Fakat itinalı bir tamirden sonra aldığı şekil görülünce, her halde Mimar Mehmed Ağanın elinden çıkmış bir varlık olduğu anlaşılıyor. İçindeki lâhidler, taş işleri birer san'at nümunesidir.

Koca şehri, yurdun diğer illerini gezecek olursak, böyle nice inciler buluruz. Her biri tarihde yer yapmış olan bu zevata hürmetkâr olalım. Bilvesile bırakılmış

Tarihte açlık grevi yaparak ölen Osmanlı Veziri

Şâir Nazım Hikmet, adlî bir hata ile mahkûm olduğunu iddia ederek açlık grevi yapmağa kalktı. Hind lideri Gandinin açlık grevini hatırlayanlar, bizde böyle bir teşebbüse ilk defa girişildiğini sanmış olabilirler. Halbuki açlık grevi, ilk defa Osmanlı tarihinde görülmüş ve namlı bir vezir kendini açlığa mahkûm ederek ölmüştür.

Tarihin zaptettiğine göre Osmanlılarda ilk defa açlık grevi yaparak ölen Paşa, Kubbe Veziri Hüsrev Paşadır.

Hüsrev Paşa şatafata, âlâyişe düşkün olduğu kadar izzeti nefsini korumasını bilen ihtiraslı, ateşli bir adamdı. Gayesi, sadrazam olmaktı. Kanunî'nin Veziri Âzamı Süleyman Paşa ile Rüstem Paşanın vücutları ortadan kalkmadıkça veyahut bunlar azledilmedikçe, kendisine sadaret sırasının gelmiyeceği düşüncesi, mikrop gibi içini kemiriyordu. Bir gün, Divanı Hümayunda, Padişahın huzurunda kabinenin şefi Süleyman Paşa ile atışdılar ve bir rivayete göre, dil dalaşması bıçağa kadar dayandı. Hüsrev Paşa hançerini çekerek Süleyman Paşanın üstüne yürüdü. Padişah Vezirlerin bu hareketlerini küstahlık saydı; ikisini de azletti; sadaret mührünü Rüstem Paşaya verdi (1). Kafasında sadaretin yaldızlı ve haşmetli hayalini kurarken vezirliğin de elden gittiğini gören Hüsrev Paşa evine döner dönmez, kendisini ye'sin enginliklerine kaptırdı. Azlinden bir kaç gün sonra atına binmek istedi. vezir iken dalkavuk bir zümre, onun etrafını hâle gibi sarar, kimi atının dizginini tutar, kimisi üzengisine yapışır ve öperken o gün, kimse yoktu, samimiyetine inandığı en yakınları bile kendisinden uzaklaşmışlardı. Atına binmişken etrafındaki hüzün verici boşluğu görünce tekrar indi:

— Bu hal ile ata binmekten ise ölmek yeğdir, bari kimseler bu halde görmesin!.. dedi. Hususî odasına çekildi ve açlık grevine başladı. Tam on yedi gün yemedi ve içmedi. Devrince bilinen sun'î gıdalandırmayı kabul etmedi ve nihayet öldü. Yenibahçede, Bâli Paşa camiinin yakinine gömüldü. Mimar Sinan mezarının üstüne muhteşem bir türbe yaptı. Kapısının üstünde 952 yılında öldüğünü gösteren şu mısralar yazılıdır:

Hak kıyamette inayet eylesün
Mustafa ana şefaat eylesün
İşitenler dediler tarihini
Daim Allah ana rahmet eylesün

—İ. Atis—

(1) Peçevî. Cild 1, sahife 59 ve Lûtfi Paşa. Sahife 434.

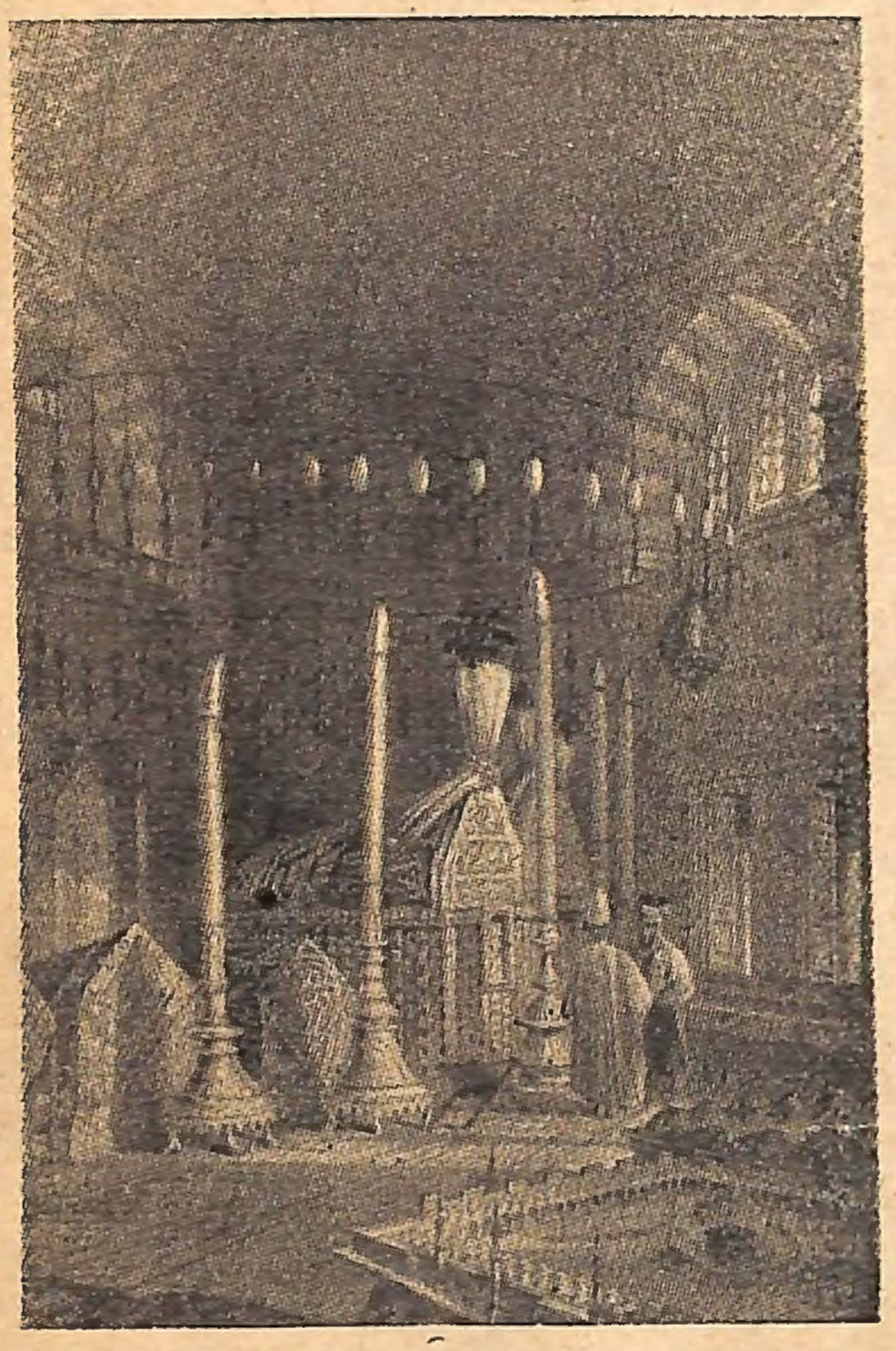

Kanunî Sultan Süleymanın türbesinin içi (Ressam W. H. Bartlettee'in tablosu)

olan bu san'at eserlerini koruyalım. Çünkü her milletin mazisine ve büyüklerine hürmeti, medenî anlayışının bir ölçüsü olduğu şüphesizdir.

Tahsin ÖZ

Üçüncü Selim Devrinde İstanbul Kadınları

Üçüncü Selim, Osmanlı hükümdarları arasında ileri görüşlü, çalışkan, güzel san'atlara, bilhassa musikiye karşı büyük bir vukufu olan padişahdı.

Suzi-dil ara makamında bizzat bestelediği (Âyin-i şerif mevlevî) eseri, musikideki kabiliyetinin ve bilgisinin canlı bir misalidir.

Üçüncü Selim, dindar olmakla beraber taassuba düşmandı. 1201 seferinde, camilerde Sure-i Fetih okunuyordu. Sefer uzamıştı. Padişaha, sûrenin okunmasına devam edilmesi ve bu vazifeyi görecekler de ücretlerinin verilmesi için bir telhis yazılmıştı: Üçüncü Selim'in, bu telhisin kenarına yazdığı not son derece mânalıdır:

«Bilmem hulûs ile mi kıraat olunuyor. Yoksa erbabına mı tesadüf olunmuyor ki bir semere müşahede olunamıyor. Hoş imdi yine altı mah okunsun, akçesi hazineden verilsin. Akçe ile olan dua böyle olur.»

Üçüncü Selim, duanın netice vermediğinden değil, para ile okunan duanın hayir vermiyeceğini bildirmekle, paranın boşuna sarfedilmesine tarafdar olmadığını söylemek istiyordu.

Üçüncü Selim'in, devlet parasına ve halkın hukukuna karşı gösterdiği hassasiyet dikkate şayandır. Bu hususdaki bir yazısını alıyoruz:

«Benim Vezirim,

Yetim malına taarruz etmek benim meşrebimin hilâfınadır. Maazallah müdahale olunmasına bir türlü rızam yoktur. Ticaret ve san'at ile mal toplamış adamlardan kim vefat ederse madem ki varisi

Eski İstanbulun sazlı bir kır eğlencesi (W. H. Bartlett'in albümünden)

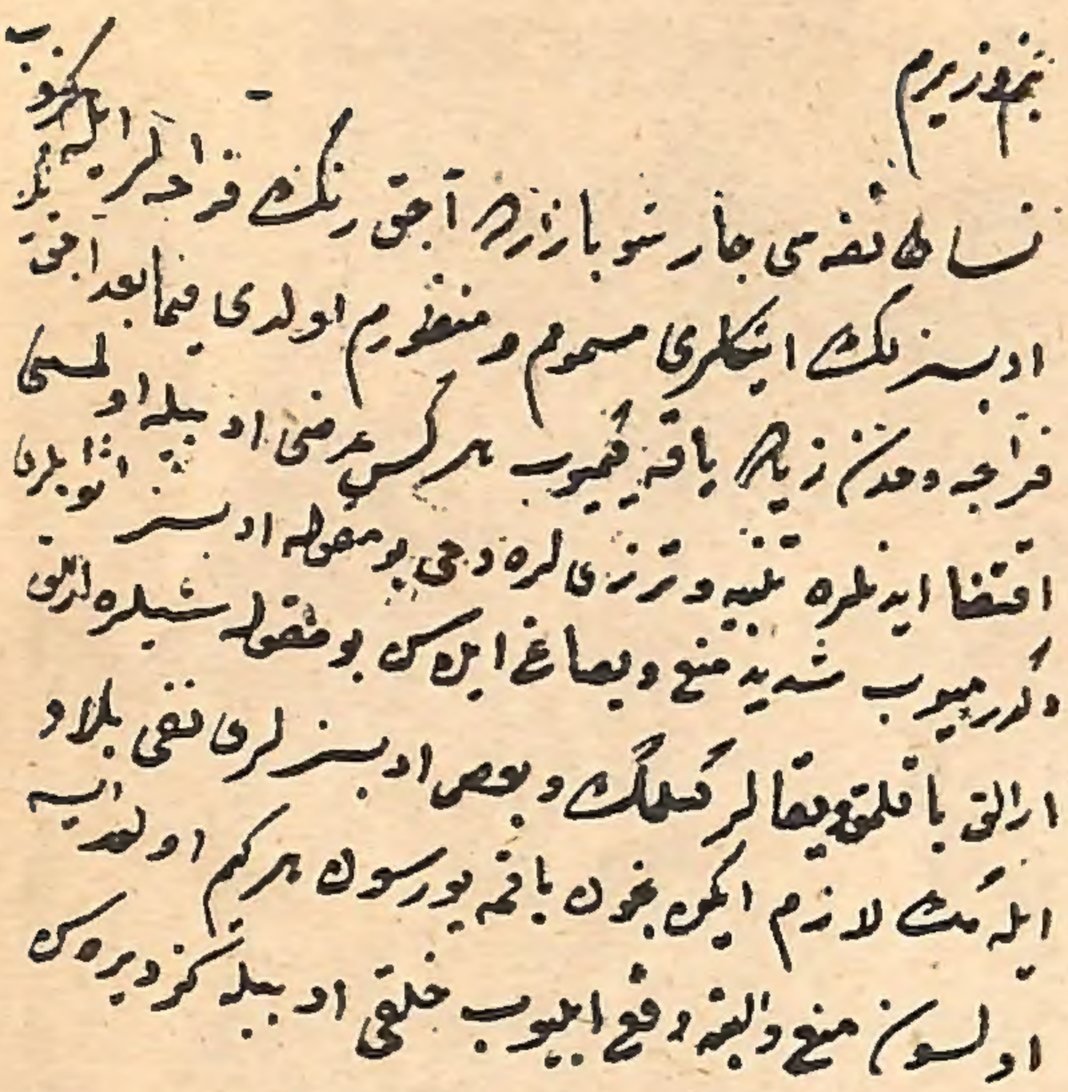

Üçüncü Selimin kadın kıyafetleri hakkında bir fermanı

şeker tabla kavgası ederler idi. Lâkin Vallahilâzim böyle edepsizlik görmedim. Bugün sohtalar yeniçerileri döğdüler ve bir ihtiyar şorbacıyı nâhak döğdüklerini kendim gördüm. Eğer yeniçeriler sohtalara uysalar bir koca kavga olur idi. Yeniçeriler zabıta diye her köşe başlarına ecdadımız koymuştur. Zabiti benim karşımda döğmek kabahati âzimedir.»

Sokakta dolaşan kadınlar için vezirine emri cidden enteresandır. Aynen koyuyoruz:

«Benim vezirim,

Nisa taifesi çarşu pazarda açık renk feraceler ile gezip edebsizlik ettikleri mesmuu manzurum oldu. Fimabaad açık renk ferace ve hadden ziyade yaka geymeyip kerkesi ırzı edebile olması iktiza edenlere tenbih ve terzilere dahi bu makule edebsiz esvapları diktirmeyip şedid men ve yasağ edesin. Bu makule şeylere aralık aralık bakılmak ve yakalar kesilmek ve bazı edebsizleri nefi bilâd eylemek lâzımken niçin bakmıyorsun. Hemen kim olursa olsun men ve emniyette defeyleyip halkı edebile gezdiresin.»

Fakat tarih gösteriyor ki bu şiddetli emirlere rağmen, kadın bütün ziynet ve ihtişamı ile hayata atılmak için daima emirlerin üstüne çıkmıştır. 85 yıl önce, (İlannamei-resmi) şu şiddetli emri yayıyordu:

«Taifei nisadan bazıları bir müddettenberi seyir yerlerinde ve çarşu ve pazarda pullu ve parlak şeylerden mâmul feraceler iktisasile ve gaz ve ince yaşmak ile açık saçık gezmekte mugayiri âdab ve lânet olarak caiz olmıyacağından bademe bir kadının gerek araba içinde olsun ve gerek sair yerlerde bulunsun gezemiyecekleri malûm olsun.»

Bu vesika da, Üçüncü Selim'in Devlet idaresinde almak istediği tedbirlerin memleket hayrına olduğunu açıklamaktadır.. Üçüncü Selim, yukarıda da kaydettiğimiz gibi, memleket işlerinde ve hak ve hukukun müdafaasında son derece hassas davranıyor ve mücadele ediyordu. Gelecek sayılarımızda, Üçüncü Selim hakkında çok meraklı bahisler bulacaksınız.

vardır, bir akçe miriye alınmasın, lâkin devletimin menfaatlerini kendilerine yiyecek yapıp miri malından servet sahibi olanlardan vefat eyliyenlerin malı ne benim, ne ölenin, ne de ölenin varislerinindir. Bu milletin hazinesinindir. Bu parayı din ve devlet için sarfederim, ecdadım da böyle yapardı.»

Üçüncü Selim, devlet işlerine ait bütün evrakı okur, kenarlarına fikirlerini yazardı. Devlet memurlarının çalışkan ve namuslu olmalarını sağlamak için her fedakârlığı yapmak isterdi. Şu emri ne kadar mânalıdır:

Kaymakam Paşa,

Ben anı, bunu bilmem. Altı aydır iş görüyoruz deyu bana yazarsız. Şimdi kusur ettiğinize binaen âleme fesad gelmiş deyu yazayorsuz. Gözünüzü açasız, sonra pişman olursuz...

Üçüncü Selim, işte bu kadar açık dil ile her şeyi açık konuşurdu. Şehrin inzibatı için yazdığı yazıdan bazı parçalar alıyoruz:

«Kaymakam Paşa,

Ben peder gününde çocuk değil idim. On üç yaşımda peder vefat etti. Her zaman giderdim. Gerçek softalar birbiri ile

Mütarekenin kara günlerinde Yunanlılar tarafından işgal edilmek istenen Ayasofyadan bir görünüş

Ayasofya Nasıl Havaya Uçurulacaktı ?..

Yazan: **Galip Kemali SÖYLEMEZOĞLU**

Bir milletin kuvvet, kudret, seciye ve yaşama hakkı, tarihinin en kara günlerinde göstereceği cesaret, metanet, azim ve imanının derecesiyle ölçülür. Şu geçen yarım asır içinde şahidi olduğumuz hâdiseleri bir gözden geçirirsek, bir devlet ve millet itibariyle başımıza gelmedik felâket kalmadığını görürüz.

Fakat, burada anlatacağım iki tarihî vak'a, en büyük felâketler karşısında bile o sönmez hürriyet ve istiklâl aşkı ile neler başarabileceğimizi bir daha isbat edecektir.

30/10/918 de mütarekenin imzasından az sonra, 13/11/918 de, Babı-âli'de kurulan «Muhtelit Mütareke Komisyonu» Reisliğine tayin edilmiştim. 15 Mayıs 1919 da, yâni devamlı ve âdilâne bir sulha kavuşmayı emniyetle beklediğimiz sırada, İzmir'in, kıyamete kadar medeniyet dünyasının yüzünü kızartacak şekilde işgali üzerine 19 Mayıs günü komisyon reisliğinden istifa etmiştim.

Bu hâdiseden yirmi sene sonra, o kara günlerin elemli vakalarını, bütün vesikalariyle «Başımıza gelenler» adlı kitabımda neşretmiş, fakat o kitapda açıklamakdan çekindiğim iki mühim hâdiseyi de, bugün, Tarih Dünyası ile tarihe karşı açıklamaktayım.

Mütarekenin imzasını müteakip, hiç bir sebep yokken, amiral Galthorp ve amiral Amet komutasındaki İngiliz ve Fransız donanması İstanbul'a gelmiş ve kara-

ya asker çıkarmıştı. Hükûmet namına kendilerini selâmlamağa gittiğim zaman bana:

— Bu geliş, bir işgal mahiyetinde değildir, dediler. Bolşevik kuvvetlerine karşı Odesa üzerinden yapılacak harekât için bir deniz üssü olarak limanınızdan faydalanmak istiyoruz.

Fakat bir kaç gün sonra Yunan deniz kuvvetleri de sularımızı bulandırmış ve Averof kruvazörü tam Dolmabahçe önünde demirlemişti.

Bu manzara karşısında kendilerinden geçen Palikaryalar, akın akın sandallara dolarak zito sesleri ve lâternaların çatlak nağmeleriyle sabahdan gece yarılarına kadar gemiyi ziyaret ederek izzeti nefsimizi incitmekten çekinmediler. Bu, hâdiselerin durulmasını beklemek üzere metanet ve sükûnetini muhafaza eden halkımızın üzerinde çok fena tesir yapıyordu.

Bugünlerin birinde idi, iki bahriyeli zabit, Hariciyedeki odama geldi. Yüzlerindeki üzüntü ve gözlerinde şimşek gibi çakan heyecan ateşi, hâlâ gözümün önündedir. Askerce selâm verip karşımda yer aldıktan sonra biri:

— Muhterem beyefendi, dedi. Sizi rahatsız ettik. Fakat, bu gördüğümüz hareketler karşısında, bir kaç fedaî arkadaş tedarikledik, Averofu torpilliyerek batıracağız, haberiniz olsun..

Onlar bunu yapacaklardı, fakat böyle bir hâdise, yüzlerce, binlerce Türkün ölümüne ve şehirde korkunç bir terörün sonuna kadar devam etmesine sebep olacaktı. Sekl-doryanın önünde bir genç, sudan bir sebeble öldürülmüştü. İngiliz ve Fransız üniformasiyle tercümanlık yapan bazı serseriler, bütün gayretlerini âsaşiyin bozulmasına harcıyorlardı. Averof hâdisesi, maazaallah İstanbul'da görülmemiş felâketlere sebep olurdu.

İki bahriyeliye, şeref ve namusumuzu korumanın başka yolları hakkında babaca nasihatler verdim, kalblerindeki vatan sevgisini överek kendilerine teşekkür ettim ve teşebbüslerine mani oldum.

Gene o günlerin birinde idi. Şimdiki Lâle sinemasının karşısındaki köşelerin birinde bulunan Yunan konsoloshanesinin penceresinden yerlere kadar uzanan sekiz, on metre uzunluğundaki bayrağın etrafında her zaman nümayişler yapan ve bu suretle ihtirasları hergün biraz daha kabaran Palikaryalar, gizli bir baskınla Ayasofyayı ele geçirmeğe karar vermişlerdi. Hayret ve dehşetle bu haberi aldığım günlerin birinde Mister Krayn ziyaretime geldi. Bu adam, Amerika'nın en meşhur bir kaç gazetesinin İstanbul muhabiri idi ve benim vasıtamla Hünkâra takdim edilmişti. Bana teşekküre geliyordu. İlk sözü şu oldu:

— Zatı Şahânenin beyanatı çok mühimdir. Fakat, ah ne olurdu, Ayasofyayı Rumlara bağışlayacağını söylemiş olsa idi. Amerika efkârı umumiyesi üzerinde ne büyük bir tesir yaratmış olurdu.

— Aman Mister Krayn, dedim. Siz, böyle bir şeyi nasıl hatırınızdan geçirebiliyorsunuz? 20 nci asırda bir Haçlılar harbi mi çıkartmak istiyorsunuz. Ayasofya, kıyamete kadar Türkün ve 350 milyon müslümanın malı olarak kalacaktır. Zinhar, böyle bir fikri ortaya atmayınız.

Bu müteassıp veya doldurulmuş gazetecinin sözleriyle aldığım haber, beni harekete getirdi. İngiliz, Fransız ve İtalyan komiserlerile yaptığımız ilk toplantıda meseleyi açtım; böyle delice bir harekete kalkışacak olunursa, son derece tehlikeli hâdiseler çıkabileceğini söyledim.

Hayretle sordular:

— Nasıl bir hareket çıkabilir?

Derhal cevap verdim:

— Bu tarihî mâbed derhal havaya uçurulur..

Bu sefer onlar endişeye düştüler. Ben devam ettim.

— Şu kadarını söyliyeyim ki, bütün tertibat alınmıştır. Sizin yapacağınız iş, Ayasofya etrafında muhafız asker bulundurmak ve zinhar Rumları yaklaştırmamak olmalıdır. Yoksa, Ayasofya uçurulacak ve bundan siz mes'ul olacaksınız.

Bundan sonradır ki, işgal kuvvetleri icabeden tertibatı aldı ve bu tarihî bina, işgal altında bile Türk ve müslüman olarak kaldı. *Galip Kemali Söylemezoğlu*

Atatürk, Lâtife Uşaklı ve Şeyh Sünusi maiyeti ile bir arada

Atatürk ve Lâtife Hanım

Konuşan: **NİYAZİ AHMET BANOĞLU**

Sayın Lâtife Uşaklı, Bugüne kadar tek kimseye hayatına ve Atatürk'e ait hatıralarını söylememiştir. Tarih Dünyası, ilk defa Atatürk'ün şimdiye kadar neşredilmemiş hatıralarını okuyucularına, Büyük Ata'nın yegâne mahremi olan Lâtife Uşaklı'nın ağzından nakletmektedir.

Bir mâbede giriyorum..

İfadesi güç, ifadesi imkânsız hislerin çenberi içindeyim.

Bir mâbede giriyorum ama, orada canlı bir tarihle, âbideleşmiş bir timsalle karşılaşacağımı biliyorum, fakat dua eder gibi nasıl konuşacağımı tahmin edemiyorum.

Yıllar, uzun yıllar, bin bir hâdise ile dolu yılların ardında kalmış bir sima ile karşılaşacağımı biliyorum, fakat heyecanım o kadar taşkın, hislerim o kadar madde âleminden tecerrüt etmiş ki..

Düşünüyorum..

Muhayyile, efsanenin Sfenksini bile konuşturdu; fakat o, konuşmadı; ilim ruhların fotograflarını teşhir etti, fakat onu, şurada, burada görmedik..

Tariki dünya mı idi? Bir manastır hayatı mı yaşıyordu?

Kâinatın muammaları karşısında cevabsız kalan (Niçin?) i bugün daha izah edilmez ve binnetice daha mânalı buluyorum.

Hayır, diyorum. Hayır.. Bütün dünya milletlerinin dehasında ittifak ettik-

leri büyük Türkün ilk ve son eşi Lâtife Uşaklı, bir Sfenks gibi göçüp gitmemelidir; biz, Atatürk nesli, onu vazifeye dâvet etmeliyiz. Onu aramızda görmeli, onu, tarihin karanlık kalmış sahifelerini aydınlatmaya dâvet etmeliyiz.

Dehası ve iradesi, bir sır olarak izah edilmez bir muamma halinde kalsa da Atatürk'ün fanî hayatı içindeki söz ve hareketlerinin bilinmesi, bunların tarihe mal edilmesi, Atatürk devrini yaşıyanların gelecek nesillere karşı bir vazifesi ve mesuliyetidir.

Bu düşünce ve bu mantık kuvveti ile, yıllar ve uzun yılların ardında hatıralariyle beraber gömülü kalmak isteyen sayın Lâtife Uşaklı'nın oturduğu Ayaspaşada Villa Uşaklı'nın kapısına geldiğim vakit heyecanım son haddini bulmuştu. Buraya sanki sokakları geçerek, yürüyerek, yorularak, nefes alarak gelmemiştim. Burada sanki, her gün, her kesle konuştuğumuz lisanı konuşmayacaktı.

Sevgili okuyucularım..

Yazımın sonlarına doğru söylemem lâzım gelen bir noktayı burada kaydetmek isterim. Lâtife Uşaklı'nın yanından ayrılırken onunla karşılaşmadan önce duyduğum hisler azalmak şöyle dursun, çoğlamıştı..

Ben, sade bir tarih âbidesiyle, sade bir ıztırap âbidesiyle değil, bir aşk ve iman timsali ve âbidesiyle karşılaşmıştım.

Evet, bir mâbede girer gibi girmiş, uzun yılların uyuttuğu hâtıraları uyandırmış, tam dört buçuk saat dua eder gibi konuşmuş ve ayrılırken Türk milleti, Türk kadınlığı adına gurur duyarak ayrılmıştım. Gurur duyuyordum, çünkü Lâtife Uşaklı; aşkı, imanı ve feragati ile âbideleşmiş bir insandı..

Bir yabancının (yaşarken bile İlâhlâşmış idi) diye tarif etmek istediği Atatürk'ün manevî havasını Lâtife Uşaklı, bütün arzularını, gençliğin en ateşli çağını, Allah'ın insan oğlu için yarattığı her türlü nimeti, zevki, eğlenceyi, her şeyi, her şeyi onun hâtırasına hürmeten, Türk milletinin şiarına yakışır bir ferağatle içine gömmüş, kalbinde saklamıştı.

Bütün tarih sahifelerini karıştırınız, en trajik vak'aların kahramanı kadınların hayatlarını tetkik ediniz. Feragat ve fedakârlıklarının hudutlanmış olduğunu görürsünüz. Lâtife Uşaklı'nın, her türlü imkân içinde, feragatta had ve hudut tanımadığını görürüz.

* * *

— Bana askerce söz ver, dedi. Beraber geçen hayatımıza ait tek kimseye, tek gazeteciye bir şey söylemiyeceksin..

Ben de:

— Askerce söz veriyorum paşam, dedim. Tek gazeteciye bir şey söylemiyeceğim..

Ne asil bir söz veriş.. Bu sözün, mukaddes bir emanet gibi yıllar yılı saklanmasına albette hürmet etmeliyiz...

Bir buluş imdadıma yetişiyor:

— Fakat diyorum, bugün, sizin karşı-

Lâtife Hanımın ilk resimlerinden biri

nızda sadece bir tarih vardır.. Sizi bir gazeteci değil, bir tarih konuşturmak istiyor..

Yüzünde haykıran saadet.

Yüzünde konuşan ıztırap..

Gözlerinde alev alev gençlik.

Gözlerinde derin, sonsuz bir ıztırap..

Karşımda, ağarmış saçlariyle duran kim?..

Bazan tıpkı o, muzaffer baş kumandanın yanında, başı örtülü genç kadın.. ve bazan hayatla hiç alâkası olmıyan bir mitoloji kahraman.. bir tarih..

— Yazmalı, söylemelisiniz, diyorum. Bir çok, yalnız sizin bildiğiniz, ancak sizin anlatabileceğiniz taraflarını kalbinize gömüp mü gideceksiniz?

Gözleri dalıyor, durgunlaşıyor, sonra birden, sert, âni ve inanılmaz bir çeviklikle bana dönüyor, alev alev yanan gözlerini gözlerime dikerek:

— Yazmak mı? diyor. Yazmak... yirmi sene, dünya büyüklerinin hayatlarını tetkik ettim. Bütün kahramanların, bütün inkılâpçıların, bütün hükümdarların hayatlarına dair her dilden kitap okudum.. İstedim ki, ben de Atatürk'ü yazayım, fakat heyhat!.. Okudukça, tetkik ettikçe anladım ki yapmak istediğim şey imkânsızdır. Her büyük adamın hayat hikâyesi, Atatürk'ü nazarımda daha çok büyüttü, daha erişilmez yaptı ve.. yazılamaz, anlatılamaz bir varlık olduğuna bir daha inandım.

Kardeşi İsmail Uşaklı, koltuğuna gömülmüş hiç konuşmuyor, sadece ve o da benim gibi ilk defa bunları dinliyor. (1)

* * *

Lâtife Uşaklı anlatıyor.. Sesinde ıztırap, heyecan, sevinç, cesaret..

İzmir'in işgali bütün bir milletin bir kalp halinde matem tuttuğu günler.. Orada yaşayanlar, yarı ölü bir haldedir ve gözleri karanlık ufuklarda en küçük bir ümit ışığı görmüyorlar.. Evlerin bacalarında baykuşlar ötüyor, her gün yeni bir hâdise öldürücü olmakdan daha müthiş zehirini kalblere akıtıyor.. hava teneffüs edilmez olmuştur, her şey, her güzel şey mânasını kaybetmiştir.

İşte bu ıztıraplı günlerden sonra bir rüzgâr esiyor, sihirli bir rüzgâr ve ufuklar ağarıyor, kuşlar tatlı nağmelerle ötmeğe başlıyorlar, ağaçlar, tarlalar yeşeriyor, herkes yaşamağa, nefes almağa başlıyor... Göz yaşları, yerini sonsuz, ifade edilmez, coşkun bir sevince yerini terk etmiştir. Bu sevinç göz yaşları, ilk defa burada mânasını bulmuştur. Herkes ağlıyor ve zafer getiren Mehmetciklerin yolları bu sevinç göz yaşlariyle sulanıyor..

İşte böyle bir günde karşılaşıyoruz...

Baş kumandan, herkesin bir defa görebilmek için canını fedaya hazırlandığı kahraman, Göztepeye, Uşaklı köşküne geliyor.. Köşkte yalnız küçük Lâtife hanımla büyük annesi vardır. Muammer bey, Lâtife'nin hemşireleri bu sırada Avrupadadırlar.. İşgalin, esaretin bütün acılıklarını duymuş olan İzmirin bu en kültürlü kızı, haberi aldığı vakit kendini kaybediyor, üstüne, başına bakmadan bir çılgın gibi koşuyor, ayaklarına kapanıyor (2) :

— Paşam, paşam.. diye haykırıyor.

Muzaffer baş kumandan onu yerden kaldırıyor, yanaklarını okşuyor, ruhları titreten, ürperten bakışlariyle onu süzüyor ve göz göze geliyorlar..

Lâtife'nin bakışlarında sonsuz bir saadet gözle görünür gibi canlı.. ve muzaffer kumandan, yarattığı saadeti orada okuyor ve belki de hayatının en mes'ut anını yaşıyor.

Lâtife Uşaklı susuyor..

---

(1) Sonradan kardeşi bana aynen şöyle dedi: «Hemşirem, kimse ile on beş dakikadan fazla konuşmamıştır. Hattâ babamla bile.. Siz onu tam dört buçuk saat konuşturdunuz.

(2) Bu karşılaşmayı sonradan anlatan Atatürkün yaverlerinden Salih Bozok, şöyle demiştir: «Lâtife, Mustafa Kemali, o kadar büyük bir hahişle ve o kadar candan karşıladı ki, şimdi bazı teferruatını hatırladıkça mütehassıs olmaktan kendimi alamıyorum. Hiç bir hareket gözünden kaçmıyan Atatürk de, Lâtife hanımın bu samimi haline lakayıt kalamadı..»

Sayın Uşaklı'nın şu anda bir daha o günleri yaşadığına inanmamak için ruh âlemine inanmamak lâzımdır. Evet, o günlere dalmıştır..

İzmir'in büyük yangını, Ata'nın Göztepe köşkünde misafir bulunduğu zaman devam ediyordu. Büyük kumandan, köşkün taraçasından üzüntü ile yangını seyrederken, yanında duran Lâtife'ye soruyor:

— Bu yangın yerinde size ait emlâk var mı?

— Emlâkimizin mühim bir kısmı yanan sahadadır. Fakat ne beis var paşam.. isterse hepsi yansın.. Yeter ki siz sağ olun. Bu mes'ut günleri gören insanlar için malın ne kıymeti olur.. Memleket kurtuldu ya.. İleride onları yeniden ve daha mükemmel surette yaptıracağız.

Gazi, gözlerini alevlerden ayırmadan mırıldanıyor:

— Evet, yansın yıkılsın.. hepsinin telâfisi mümkündür.

Lâtife Uşaklı bir çok hâdiseleri anlatıyor.. bunların çoğunun neşrine müsaade etmiyor..

— Emil Ludnig, benim çok dostumdu, diyor, Nis'te, yanyana evlerde otururduk.. Zengin kütüphanesinden çok istifade ederdim.. Hayatımı, en ince teferruatına kadar bilirdi ve en büyük arzusu, benim hayatımı yazmaktı. Müsaade etmedim, fakat istediğini yazabilirdi, çünkü dediğim gibi her şeyi bilirdi. Bir gün:

— Yazmıyacağım, dedi. Senin göz yaşlariyle yıkanmış hâtıralarına hürmet edeceğim ve yazmıyacağım..

Yazmadı..

Lâtife Uşaklı, gene susuyor ve sonra gülümseyerek:

— Madem ki, hiç neşredilmemiş bir hâtırasını istiyorsunuz, bir tanesini söyliyeyim. Evli bulunduğumuz sıralarda idi. İzmir'de idik. Doktorların tavsiyeleri mucibince gayet âsûde bir hayat geçirmesi istirahat etmesi lâzımdı. Bu tavsiyelere ancak bir kaç gün riayet edebilmişti. Bir türlü uyuyamadığı bir gece, saat ikide:

— Lâtife, ben şimdi bir tramvaya binmek istiyorum, dedi.

O saatte bir tramvay bulmanın imkânsizlığını Ata'ya anlatmak mümkündü, fakat bu arzusunun yerine gelmemiş olması onu belki de üzecekti.

— İstirahat etseniz daha iyi olmaz mı? Vakit de oldukça geç dedim.

— Ben de vaktin geç olmasından istifade ederek tramvaya binmek istiyorum ya..

Diye karşılık verdi.

— Peki öyle ise. Temin edelim..

Saat ikide derhal telefon ediliyor ve bir atlı tramvay hazirlanıyor..

— Tramvay hazır.. Emrinize âmade..

Yanlarına yaverlerini de aldılar.. Hep beraber tramvaya gittik. Bir sürücüdan başka kimse yoktu. Atatürk sürücünün yanına yaklaştı ve sordu:

— Sen atları kamçı ile mi idare edersin?

— Tabiî Paşam.. Kamçısız idare edilir mi!

— Neden idare edilmesin?

— Biz görmedik.

Ata tramvaycının yanına çıkıyor:

— Sen şu yerini bana ver de, ben kamçısız idare edeyim.

Tramvaycı derhal yerini terkediyor. Atatürk dizginleri eline alıyor ve kamçısız tramvay atlarını sürmeğe başlıyor.

— Nasıl, idare edebiliyor muyum?

— Benden daha güzel idare ediyorsunuz Paşam...

— Ben de senin gibi bir idareciyim. Ben de yüz binlerce insanı idare ettim, onları ölüme giden yola seve seve sevkettim. Fakat bir tanesine kamçı kullanmadım.

Bu sırada:

— Paşam, dedim, ben de biletçi olsam..

Atatürk ciddileşiyor:

— Çok güzel olur, diyor. Biletleri çaldırmazsın.

Ve sonra ilâve ediyor..

— Kamçısız tramvay idare ediyorum. Beni fazla konuşturma..

— Devamı var —

Son Halife Abdülmecid ve şimdi Haydarâbad Nizami'nin gelini olan Dürrüşehvar (Galip Kemali Söylemezoğlu'nun kolleksiyonundan)

Son Halife Abdülmecid VE Hânedânı Âli - Osman İstanbuldan Nasıl Çıkarıldı?

Yazan: **RAZİ YALKIN**

(Baştarafı geçen sayıda)

Halife Abdülmecid Efendi; çok ânî olarak alınan bütün tedbirleri bittabi bilmiyor ve Vali ile Polis Müdürünün; malûm kararı kendisine tebliğ için geldiklerini tahmin ediyordu. Bu sebeple de; sık sık kükrüyor ve bu hareketleri ile; ne de olsa; Vali ile Polis Müdürünü sinirlendiriyordu.

Halife Abdülmecid Efendinin son sualini, kısaca cevaplandıran Vali ve Polis Müdürü Beyler, muhataplarını daha fazla heyecanlandırmamak için, sükûtu tercih etmişlerdi. Fakat; onların bu sessizliğini ve hareketsizliğini, kendi tahminlerine uygun olarak yoran Abdülmecid Efendi, gazap püsküren bakışları ile hırpaladığı muhataplarına doğru hırs ve hışım ile sokuluyor ve dik bir sesle:

— Yapacağınız cebri ikrar ediyorsunuz değil mi?.. O halde; tekrar ediyorum işte!.. Ne hilâfetin ilgası, ne de memleketten ihracım kararını kat'iyyen kabul etmiyorum. İstediğinizi yapmakta serbest ve muhtarsınız efendiler!...

Diye bağırarak, kendini gerisindeki kadife koltuğa atıyor. Geriye doğru yaslanıyor. Ayaklarını da ileriye doğru uzatarak, gittikçe büyüyen ve kan bürüyen göz-

lerinin yakıcı bakışlarını Vali ile Polis Müdürünün yüzlerinde gezdiriyor. Adeta meydan okur gibi, direngen bir tavır takınıyor ve söyleniyor:

— Hilâfeti Muazzamai İslâmiyenin timsali olan şahsıma karşı reva görülen bu muameleye tahammül edemem artık. Hânedânımın huzur ve selâmeti namına, şimdiye kadar ne dedilerse kabul ve icradan istinkâf etmedik. Salâhiyeti tahdid edilmesine rağmen hilâfet makamını kabulde de zinhâr tereddüt göstermedik. Milletimizin hâtırına hürmeten gösterdiğim bu feragat ve fedakârlık sanki kâfi değilmiş gibi, şimdi de beni ve hiç şüphesiz benden sonra da hânedanımızın bütün erkân ve efradını yâd ellere atmak istiyorlar...

Vali ile Polis Müdürü artık Abdülmecid Efendinin sözlerine kulak bile vermiyorlardı. Kapı önündeki paravananın gerisine çekilmişlerdi. Yüzyüze vermişlerdi. Alınan emrin yerine getirilebilmesi konusu üzerinde, Polis Müdür Muavini Kâmil Bey ile âcizinizin işitebileceği kadar hafif bir ses ile konuşuyorlardı:

— Ne yapacağız Sadettin?.. Bu adam bizi çok üzecek ve yoracağa benziyor!..

— Evet.. Maalesef öyle Vali Bey..

— O halde?..

— Şiddetli harekete geçmek zorunda kalacağız galiba...

— Ben de öyle görüyorum. Fakat, nasıl yapacağız bunu?..

Polis Müdürü Sadettin Bey, biraz düşündükten sonra gülümsiyerek:

— Hiç şüphesiz ki, diyor; kucaklayıp otomobile atacak ve kaçırır gibi bir vaziyet yaratacak değiliz.. Bütün ümidlerini kıracak ve millî iradeye uymaya mecbur bırakacak bir çareye başvurmamız lâzım Vali Bey!..

— Meselâ, ne gibi Sadettin?..

— Hatırıma gelen şu.. Meselâ; ileri sürdüğü taleb ve itirazları Büyük Millet Meclisi Reisliğine arzetmiş ve daha şiddetli hareket lüzumuna dair yeni bir emir almış gibi görünsek. Bu suretle inad ve mukavemetini kırarak, biraz da korkutarak...

Vali Haydar Bey, Polis Müdürünün sözünü kesiyor. Memnunluk ifade eden bir gülümseme ile:

— Sadettin, bu çok mükemmel işte... diyor. Hemen buna bir şekil verelim ve harekete geçelim...

— O halde; zâtıâliniz tekrar onun yanına gider, vaziyeti Ankaraya telgrafla bildirttiğinizi ve cevap beklediğinizi söylersiniz kendisine. Biraz sonra da; bendeniz, yanınıza gelir, alınan cevabı; nasıl emir buyrulur ise; ya zâtıâlinize veririm yahud da yüksek sesle okurum. Tabii ki:; bu cevabı, onun mâneviyatını hırpalıyacak, ümidlerini kıracak bir şiddette ve çok kat'î bir mahiyette tertip edeceğim.. Müsterih olunuz siz...

Vali Haydar Bey; Halife Abdülmecid Efendinin yanına girerken, Polis Müdürü Bey yanımıza geldi.. Salondan işitilecek kadar yüksek sesle muavini Kâmil Beye hitab ederek:

— Haydi Kâmil Bey.. Saray telgraf-

Millî hududlar dısına çıkarılan Osmanlı Hânedanından beş şehzade

★

Son Halife Abdülmecid bir Cuma selamlığında.

Bu resim, Halifenin istifa edeceği hakkında çıkan havadisler üzerine, Abdül - Mecidin bilhassa aldırıp o zaman gazetelerle neşredilen resimdir.

★

hanesine ineceğiz. Ankara ile muhabere edeceğiz.

Dedi ve elile, kendilerile birlikte gelmemi işaret etti.

Biraz sonra, telgraf odasında ve telini akşamdan kestirdiğimiz makinenin bulunduğu masanın başında idik. Muavini ile kısa süren bir görüşmeden sonra, Müdür Sadettin Bey söylüyor.. Ben de müsvedde halinde not ediyordum. (1) Beş dakika içinde cevap hazırlanmış, bir telgraf kâğıdına yazılmış ve resmî mühürle de damgalanmıştı.

Sadettin Bey, o gün; Halifenin sevkine aid yapılan hazırlıklar ile alınacak tedbirler üzerinde uğraşmaktan ve bilhassa; Halifeye yapılan tebliğat esnasında aşırı derecede üzülmekten yorgun ve halsiz düşen vücudünü biraz olsun dinlendirmek ve bu suretle geçirilecek vakit ile, Ankara ile muhabere edildiği kanaatini Halifeye edindirmek için, postahanede koltuklardan birine serilmişti. Fakat; dinlenmek değil de, oturduğu yerde didiniyordu. Muavini Kâmil Beye, bana ve diğer alâkalılara emirler veriyor, nakil esnasında karşılaşılması ihtimali bulunan ters durumlar, âni saldırımlardan bahsediyor ve bunlara karşı alınacak çeşidli tedbirler tavsiye ediyordu. Böylece yirmi dakika kadar vakit geçiren Sadettin Bey; telâşlı olduğu kadar da yorgun, az buçuk da kırgın bir eda ile, Halifenin bulunduğu salona girdi. Vali Haydar Beye doğru tez adımlarla ilerlerken, yüksek bir sesle:

— Cevabı aldık Vali Beyefendi. Sâdır olan emrin tayin edilen müddet zarfında yerine getirilmemesinden dolayı şiddetle muahaze ediliyorsunuz.. Emir buyrulursa okuyayım efendim..

Dedi ve Vali Haydar Beyin cevabını beklemeden, yüksek ve titrek bir sesle okumağa başladı:

«İstanbul Vilâyetine.. Cevap.. Hâkimiyet milletindir. Milleti temsil eden Meclis kararının tatbik ve infazında, tarafınızdan gösterildiği anlaşılan rehavet mes'uliyeti azimeyi mucibdir. Abdülmecidin —millî iradeye itaat etmediği takdirde—, icap ederse kuvvei cebriye dahi istimali suretile vakit geçirilmeksizin saraydan ihraç ve trene irkâbı, neticenin de yarım saate kadar telgraf ile iş'arı ihtar olunur. Meclis ve Heyeti Vekile hali içtimada ve verilecek cevaba intizardadır. — Büyük Millet Meclisi Riyaseti

Okunan cevap, hele; Polis Müdürü Sadettin Beyin okuma esnasındaki heyecanlı jestleri, Abdülmecid Efendinin üzerinde; tahmin edilenden çok fazla; tesir yapmıştı. Başı önüne sarkmış, çehresi oldukça sararmış, derin bir düşünceye dalmıştı. Dudakları oynuyor, bir şeyler söylemek istiyordu.

---

(1) Bu müsveddeyi, o gece bir hatıra olmak üzere Sadettin Bey ve resmî kâğıda yazılan telgrafnameyi de Vali Haydar Bey almışlardı.

Fakat; söyleyemiyordu. Belli ki; geçirdiği şiddetli buhran buna mâni oluyordu.

Koca salonu derin bir sessizlik kaplamıştı. Haydar Ve Sadettin Beyler de yanyana ve oldukları yerlerde kalmışlar vaziyetteki bu ânî değişikliğin karşısında kimbilir ne gibi düşüncelere dalmışlardı. Pek haklı olarak bir azıcık da şaşırmışlardı hani. İkisi de; çehresi gittikçe solup sararan vücudu baştan ayağa seyirip sarsılan Halife Abdülmecid Efendiye bakıyor, bakıyor, ara sıra da birbiri ile mânalı mânalı bakışıyorlardı. Belki de; kapıldığı buhranın vermesini ihtimalli gördükleri neticeden, Abdülmecid Efendinin o esnada yüreğine inip ölüvermesinden çekiniyor, korkuyorlardı. İkisinin de alınları kırışmış, kaşları çatılmıştı. Onlar da; tıpkı Halife gibi; belki de onunkinden daha derin düşüncelere dalmışlardı.

Vakit geçiyor, Abdülmecid Efendiyi sarsan ve kıvrandıran buhran, bütün şiddetile devam ediyordu. O aralık; kendini biraz toplıyan Vali Haydar Bey, Polis Müdürü Sadettin Beye doğru döndü. Çok hafif bir ses ile:

— Ne dersin Sadettin, Saray Doktorunu getirtsek mi acaba?..

Dedi. Sadettin Bey; üzüntülü bakışlarını Vali Beyin yüzünde gezdirerek cevap verdi:

— Evet.. diyeceğim amma, çok çekiniyorum Vali Bey!..

— Neden?..

— Saray halkının kadınlı erkekli telâşlanmalarından, feryad ve figana başlamalarından!...

— Evet haklısın.. Amma; bu vaziyette ne yapacağız?..

— Biraz bekliyeceğiz...

— İyi... Fakat.. Ya büsbütün fenalaşırsa?...

— .....

— Ya.. bir emrihak vâki oluverirse?..

— Pek sanmıyorum ya.. Öyle bir şeyin vukuunda derhal Ankaraya bildirir, talimat isteriz hattı hareketimiz hakkında...

Vali Bey; üzüntülü olduğu kadar da telâşlı bakışlarını uzandığı yerde kıvranmakta olan Halife Abdülmecid Efendinin üzerinde şöyle bir gezdirdikten sonra, Sadettin Beye çevirerek:

— Ne dersin Sadettin?.. Şöyle göğsünü bağrını açıp havalandırsak, sırtını ve kollarını yavaş yavaş oğuştursak.. Belki açılır...

— .....

— Neye tereddüt ediyorsun Sadettin?..

— Vehme kapılıp bağırmasından Vali Bey... Sonra da; sarayın karışıp bir hâdise çıkmasından!..

Polis Müdürü Sadettin Bey bu düşüncesinde çok haklı idi. Çünkü; akşamdanberi odalarında kapalı bulunan; hiç şüphesiz ki; hepsi de endişe ve merak içinde kıvranıp bunalan saray erkânı ve hele harem dairesindeki saraylılar, bu tereddütlü vaziyette sabırsızlanmağa, sızlanmağa, hattâ bir kısmı da huysuzlanmağa başlamışlardı. Bulundukları odaların kapılarını içerden hırs ve hışımla vuruyor, sarsıyor, pencerelerden uzanıp sarkıyor ve bekleyen memurlara sık sık soruyorlardı:

— Aslanımızı götürdüler mi?..

— Ne oluyoruz?..

— Kapalı odalarda daha ne kadar kalacağız?..

— Sakın sultanımıza bir hal olmasın?.

İçlerinden somurtanlar, homurdananlar, kaş çatıp gazaplı gazaplı baş sallıyanlar, civarlarındaki nöbetçi memurlara dil uzatan ve meydan okuyanlar da yok değildi.

Memur arkadaşlar; bu soruları münasib sözlerle cevaplandırıyor, bazılarına teselli veriyor, taşkınlıklara, karşı da göz yumuyorlardı. Fakat, işi aşırı dereceye vardıranlara karşı da, soğuk kanlılıklarını muhafaza etmek ile beraber; lâyıkı veçhile mukabelede kusur etmiyorlardı. Gittikçe kararmakta olan hal ve vaziyeti de, sık sık Müdür muavini Kâmil Beye bildiriyorlardı.

Bu durumda; Halife Abdülmecid Efendinin herhangi bir sebep ile çıkaracağı dikçe bir ses, saray halkında bir şüphe uyandırabilir, velevki mevziî bile olsa saray içinde, vukuu hiç de arzu edilmiyen bir hâdiseye sebep olabilirdi. Polis Müdürü Sadettin Bey; bilhassa bu ihtimali düşünerek, Vali Beyin, Abdülmecid Efendinin göğsünü açmak ve masaj yapmak teklifini çok mânalı bir sükût ile karşılamıştı.

Fakat; Vali Beyin ısrarı üzerine, zihnini kemiren ihtimali açıklamak ve bu arada odalarında saatlerdenberi kapalı duran saray erkânı ile memur ve müstahdemlerin, bilhassa; yaygaracılıkla ma'ruf olan haremağalarının o andaki durumlarını olduğu gibi anlatmak mecburiyetinde kalmıştı.

(Devamı gelecek sayıda)

YUSUF İZZEDDİNE DAİR YENİ VESİKALAR

Yazan:

Ali Kemali AKSÜT

Sultan Aziz merhumun büyük oğlu Yusuf İzzeddin Efendi hakkında çok şey yazılmıştır. Ben bilinen şeyleri tekrarla okuyucuları yormak istemiyorum. Yalnız çeşidli konulara aid fikirlerini, kendi kaleminden çıktığı gibi, bazan da —anlaşılmasını kolaylaştırmak için— üslûbünü biraz değiştirerek, yâni dilini azıcık sadeleştirerek yazacağım. İlkönce kısa bir tercemei hal vermek, fikrimce, elzemdir:

Hicrî 1274 (M. 1857 - 58) de doğmuştur. İlk tahsilini Sarayda gördü. Çok küçük yaşda iken Harbiyeye, Gazi Ahmed Muhtar Paşanın terbiyesine verildi. Bir taraftan arapça öğrendi, yazıya çalıştı, bir taraftan da fransızca öğrendi.

II. Abdülhamid'in saltanatı müddetince, diğer şehzadeler gibi, sıkı bir nezaret altında yaşadı. Fakat bu elemli hayatı boş geçirmedi; sıkıntılarını gidermek için okumak çaresine baş vurdu: Tarihe, hukuka, iktisada dair eserleri tetebbü etti. Böylelikle tarihe, hususiyle İslâm ve Osmanlı tarihine aid bilgisini çok ilerletti. Ne yazık ki veliahd olduktan bir müddet sonra sinir hastalığına tutuldu. Tedavi için Avrupaya gönderilmişti. Biraz iyileşir gibi olmuş. fakat buhranı tamamiyle geçmemişti: İttihadçılardan korkuyordu. veliahdlikten çıkaracaklar diye; sıhatinden de endişe ediyordu, dişlerinde kanser var diye..

Maiyetindekiler buhranın günden güne arttığını görünce şüphelendiler ve, haklı olarak, merak ettiler, kendisini sıkı sıkı gözetlemeğe başladılar. En ziyade hayatına kasdedebileceğini düşünerek eline bir çakı bile vermiyorlardı. Fakat, o, bir gün, nasılsa eline bir makas geçirmiş ve tıpkı babası gibi kol damarlarını kesmiştir (1 Şubat 1331 - 1915).

Sevmiyenler olduğu gibi taraftarları da çoktu. Bunlar ona âdeta tapıyorlardı. Ölümü üzerine yanık mersiyeler yazmışlar; nâzik, fatin, ciddî, vatanperver diye göklere çıkarmışlar...

Herhalde boş değildi. İlmî, fennî, dinî, ahlâkî, felsefî, içtimaî mevzular üzerine düşüncelerini, ölmeden bir kaç yıl önce, muhtelif tarihlerde, yazı ile tesbit etmiştir.

Dört karısı vardı. Haklarında adalet üzere hareket ederdi. Bunlardan biri, üçüncüsü, ihtimal ki en genci, en güzeli, en işvelisi NAZENDE Hanım hâlâ sağırdır. Elinde kalan o yazıların bir kısmını lûtfen bize verdi, okuduk. Söylendiğine göre, Türk şehzadesi bunları yazıp, ders olarak, NAZENDE Hanıma verir, bir kaç gün sonra onu imtihan edermiş.

Biz bugün «lisan» hakkında düşündüklerini hulâsa edeceğiz. Diyor ki:

Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi

§ «*Bizde imlâ esaslı bir kaideye müstenid değildir, herkes kendi keyfine göre yazar. Yazıya yeni heves edenlerin bir takımı imlâda bir çok değişiklikler yapmışlardır. Medenî memleketlerde, ezcümle Paris'de yazı ve imlâ usulü bir takım iktidar sahiplerinden müteşekkil bir fennî (ilmî) cemiyetin kararına bağlıdır. «Akademi» denilen bir encümenin enine boyuna yaptığı ilmî tetkiklerle imlâ kararlaşır. Edibler ona uyar, kalem erbabi da o yolda yazar. İmlâ böylelikle daima mazbut bir halde kalır.*»

§ «*Osmanlı lisanının inceliklerine vâkıf olmak ve Türkçeyi hatasız yazmak için Arabî ve Farisî lisanlarını hakkıyle öğrenmek lâzımdır. Arapçanın tahsili ise çok güçtür. Zira tedris usulü yolsuzdur. Bugünkü günde Arapça öğrenmek hayli emek sarfına ve zamana muhtaçdır.*»

§ «*Eskiden kitâbet ve inşa usulü gayet muğlâk ve güçtü. Yazılan şeyler güç anlaşılırdı. İbareler menus olmıyan kelimelerle dolu idi. Yalnız sözün insicamına (düzgünlüğüne) bakılır, mânaya ehemmiyet verilmezdi. Bu vâdide hüner gösterene eşi olmıyan münşi, zamanın allâmesi derlerdi. Meali yüksek ve parlak olsun olmasın, düzgün sözlerle, alışılmamış tâbirlerle ve bunlardan mürekkep teşbihler ve mübalâğalarla yazılan eserler belâgat ve hikmet nümunesi sayılırdı. Akif Paşanın TABSİRE'si ve benzerleri o asrın irfanının mahsulü idi, fakat bunlar çok mahduddu (21 Mayıs 1316).*

§ «*Osmanlı lisanı yalnız Türkçeden ibaret değildir, Arabî ve Farisî ile karışıktır. Şimdi Fransızca da karışmıştır: Telgraf, şimendifer gibi. Bunların Türkçe karşılığını bulmak güç olmadığından ecnebî kelimeleri aynile kabul etmek lisanı bozmaktan başka bir şeye yaramaz. Ezcümle (paratoner) yerine (siperi saika) demek daha güzel ve şiveye daha muvafıktır. Hem de Osmanlı lisanı genişlemeğe fevkalâde müsaid olduğundan ecnebî kelimelere müracaat etmekde hiç bir mâna yoktur, yeni icadlara Türkçe bir isim bulmak güç bir şey değildir (22Mayıs 1316).*»

Şehzade yazılarına daha ziyade kuvvet vermek, öğrencisine daha çok itimad telkin etmek için mukayeseler yapmayı muvafık buluyor ve Fransızcayı ele alıyor; nesir ve nazmı ayırarak, her bir hısım üzerinde fikirler yürütüyor:

«*Fransız lisanının tahsili güç ise de bugünkü günde UMUMA MAHSUS BİR LİSAN hükmünde olduğundan öğrenilmesi*

Yusuf İzzeddin Efendi misafir Sırp Kralı ile

lüzumu meydandadır. Bunun için çalışmak gerek. Fakat Fransızcada kitabet, Türkçede olduğu gibi değildir. Türkçede konuşma dili başka, yazı dili başkadır. Fransızcada insan söylediği gibi yazar, yazdığı gibi söyler. Yazı dilini bu kadar sadeleştirdikleri cihetle Fransızcada mektuplaşmak çok kolaylaşmıştır. Bu kolaylık sayesindedir ki mektuplaşmak hususunda bir kimse başkasının yardımına muhtaç olmıyarak meramını ifade edebilir. Bundan elde edilen fayda ise pek büyüktür. Fransız dilinin yayılmasının sebeplerinden biri de yazı usulünün BU KADAR SADE ve AÇIK OLMASIDIR (28 Mayıs 316).»

«*Bizde nesirden ziyade nazım ileri gitmiştir. Bir çok şâirler gelmiş, gerek kaside ve gerek gazel vâdisinde bir çok eserler vücuda getirilmiştir. Seleflerimiz bu yolda rüchan ve kemal sahibi olduklarını isbat etmişlerdir. Nazma verilen ehemmiyet nesre verilip fazıl ve kemal sahipleri bidaalarını (bilgi sermayesi) kaside yazmak yolunda sarfedeceklerine nesrin ıslâhına sarfetmiş olsalardı edebiyatımız bugünkü günde pek ilerlemiş bir halde bulunur, kitâbet ve inşamız ihtiyaçlarımıza muvafık surette ıslâh edilirdi (30 Mayıs 1316).*»

Sultanların Korkunç İsrafları

Yazan: **AHMET REFİK**

Abdülmecid devri, Saray israflarının alabildiğine genişlediği bir devirdir. Büyük tarihçi Ahmed Refik, bu devrin israf faciasını bu yazısında çok güzel bir surette canlandırmıştır.

Saray israfatı yalnız eski devirlere mahsus değildir. Sultan Abdülmecid zamanında da sarayın israfatı müthişti. İsrafata en ziyade sebebiyet veren de, sultanlardı. O devirde Mısırlı Mehmed Ali Paşa kerimesi Zeynep hanımın debdebe ve sefahatı meşhurdu. Vükelâ haremleri de Zeynep hanımdan aşağı kalmamaya çalışırlardı. O derecede ki, Âli Paşanın yalnız dairesinin masarifi ayda üç dört bin altın lirayı bulurdu.

Bu rekabete sultanlar da iştirak ederlerdi. Bu sebebden, sultanların da maaşları kendilerine kifayet etmemeğe başlamıştı. Sultanlar ekseriya kahvecileri ve baltacıları vasıtasiyle ödünç para tedarik ederlerdi. Saray hesabına yüz bin kuruşluk mal alsalar, elli bin kuruş da nakid alırlar, yüz elli bin kuruşluk sened vererek sarayı borçlu ederlerdi. Sultan Abdülmecid sarayının üç senelik borcu, üç milyon kese akçeyi bulmuştu. Sultanlar zevk etmek, Boğazın mehtap eğlencelerinde bulunmak için ekseriya elmaslarını sarraflara rehin koyarlar, aldıkları paraları Büyükdere ve Bebek koyunun mehtap âlemlerine tahsis ederlerdi. Boğaziçi ve Kâğıthane âlemlerine avuç avuç para sarfedilirdi.

Sultanlar zevk ve sefa ile meşgul oldukları sırada, Sultan Abdülmecid de zaafı ve marizliğiyle beraber, kadına karşı büyük bir iptilâ gösterirdi. Vükelâsı, padişahın iptilâsını bildikleri için «nefsi nefisine» mahsus olmak üzere Avrupadan mukavvi şaraplar getirtirler ve padişaha takdim ederlerdi.

Sultan Mecid'in sevdiği kadınların mesarifine hazineler tahammül etmezdi. Sultan Mecid, bazan dedi kodulardan kulağı dolar, sultanlara tekdir âmiz haberler gönderirdi. Hattâ bir gün Münire sultana kızlar ağasını yollamış:

— Akıllarını başlarına toplasınlar artık aşırıp taşırdılar. Onları tekdir şöyle dursun, âdeta dövdürürüm.

Diye söyletmişti. Filhakika, iş de haddini aşmıştı. Yalnız Refika sultanın altmış bin kese borcu vardı. Sultan Mecid bu hale kızar, damadlar huzuruna geldikçe:

— Sultanlar gece mehtaplarda gezermiş benim gece mehtabda gezer kızım yoktur. Bunları da red edeceğim. Bu heriflerin harekâtı artık namusuma dokunur oldu.

Diye kendilerini azarlardı.

سلطان عبدالمجيد خان

Abdülmecid'in ressam Bartlett tarafından yapılmış bir resmi

Fil Doğuran Kız

Meşhur seyyahımız Evliya Çelebi, Sivas'a bağlı Turhal'ın bir köyünde bir kız oğlan kızın fil yavrusu doğurduğunu, görğüsüne dayanarak anlatmaktadır:

Bir gün Turhal köylerinden birisinin halkı bir kutu içinde getirdikleri bir fil yavrusunu paşaya verdikten sonra:

— Paşamız demişler.. bu fil yavrusunu bizim köyden bir bâkir kız doğurdu. Hâkim bu kızla anasını, babasını ve bütün akrabasını hapsetmiştir. Bu fil yavrusu da diri idi, Subaşı ebeye boğdurtmuştur. Sizden ricamız, tarafsız ve garazsız bir adamınızı göndererek bu mahbusları huzurunuza getiriniz, vaziyeti kendiniz inceliyerek bir hüküm veriniz!..

Paşa bunun tahkikini Evliya Çelebiye emretmiş, fakat Çelebimiz itiraz etmiş:

— Bu Tanrının bir sırrıdır. Ben kimin hakkından geleyim. Paşam bu sırrı ifşa etmiyelim. Sonra Osmanlı kadınları fil doğuruyorlar diye bütün dünyaya yayılır, bu işde göz yummak gerektir.

Paşa Çelebinin itirazını kabul etmemiş. Buraya Allahdan korkmıyan bir adamın gönderilmesine ve bütün köy halkının «Fili niçin öldürttünüz» diye bağlanarak divana getirilmesine karar verilmiştir.

Bazıları:

— Paşa demişler. Eğer fili öldürmemiş olsalardı bunu henüz tahta oturan Sultan Mehmede hediye gönderirdiniz!..

Nihayet köye çadır mehterbaşısı gönderilmiş, üç günde divana elleri bağlı yetmiş kişi getirilmiş ve sorğuya çekilmiştir. Evvelâ dinlenen kız şunları söylemiştir:

— Paşam üç sene evvel Hind padışahından Sultan İbrahime hediye olarak gönderilen iki fil bizim o taraflardan geçerken Turhal merasına koşmuşlardı. Bütün halk bunları temaşaya koştular. Biz de arabalarla oraya gittik. Kadınlar:

— Bu ne büyük hayvandır diye söyleşiyorlardı. Ben anama:

— Hani ana fil diyordun Ben beş direk üzerinde bir kara dam görüyordum. Bir diregi kımıldanırdı. Ben yine fili aramak için ilerledim. Birden bire o kara dam yürüdü ve beni kapıp havaya kaldırdı bir karanlık ve ılık yerde kaldım. Feryad etmeye başladım, çabalıyordum, ellerim ve ayaklarım sıcak etlere yapışıyordu, bir saat sonra beni bir şey oradan alıp aydınlığa çıkardı. Aklım başımdan gitti, üç saat baygın yattım. Sonra beni eve götürdüler. Gün-

(Sonu 87 nci sahifede)

Nihayet iş çığrından çıkınca, Sultan Mecid de şiddetini artırdı.

Sultan kethüdalarını azletti. Saray kadınlarının arabaya binmelerine mani oldu, hattâ serasker Paşanın saraydaki arabalarına zincir vuruldu. Bir taraftan tasarruf için arabalara zincir vurdurduğu halde, diğer tarafdan beş çifte kayıklardan da vazgeçemedi. Hattâ Sadrazam:

— Beş çifteler bir müddetten beri âbı-saltanat ve devlet hükmüne girmiş. Hem siz de zahmet çekersiniz. Beş çifteler terkolunmasın. Hem bizi bu hale koyan beş çifteler değildir. Başka şeylere bakmalı. Beyhude yere maaş verip adam kullanmamalı ve meclisleri tenkih etmek gibi şeylere bakmalı.

Dedi.

Sarayın israfını durdurmak kabil değildi. Saraydan alacağı olanlara paraları verilmezdi. Bunlardan ecnebi tab'ası olanlar Fransız, İngiliz Rus sefarethanelerine arzuhal vererek feryad ederlerdi. Maamafih sarayın ve Sultan Mecid'in bu feci vaziyetine sebep olanlar, saray kadınlarıydı. Hattâ Serdarı Ekrem Ömer Paşa (Hersek) e gitmek üzere veda için huzura girdiği zaman, Sultan Abdülmecid kendisine şu sözleri söylemiş:

— Allah selâmet versin, inşaallah muvaffak olup gelirsin. Lâkin beni bulamıyacaksın. Yakın vakitte gelsen de bulamazsın. Beni karılarımla kızlarım bitirdi...

Ahmet Refik

Haremde kahve safası. (Feriol'un 1714 de basılan albümünden)

HAREM VE İÇYÜZÜ

Harem, Osmanlı Sarayının ... esrarla ve maceralarla dolu bir köşesi idi. Buraya, erkek nefesi bile giremezdi. Bu yazıda, haremin bir çok esrarını ve orada geçen tarihî vak'aları bildiriyoruz.

Yazan: **LEBİP MUAMMER**

Sarayın en esrarrengiz ve esrarengiz olduğu için de en meraklı, meraklı olduğu için en bilinmiyen tarafı muhakkak ki, harem dairesidir.

Harem için bir çok yazı yazılmıştır. Herkes merak etmiş, İstanbul'a gelen yabancılar duyduklarını yazmışlar, bire bin katarak da hikâyeler uydurmuşlardır

Hakikat şudur ki, harem hakkında bildiklerimizin çoğu muhayyile mahsulüdür. Zira harem, hakikatte bir nev'i kadınlar mahpesinden başka bir şey değildir. Oraya erkek sinek bile uçurulmaz, zaman zaman yüzlerce cariye, basık tavanlı, dört duvar odalarda bütün ömürlerini geçirirlerdi.

Harem hakkında bir fikir edinmek için, buraya ayakları uğrayacakların mutlaka hadım edilmiş veya züriyet yetiştiremiyecek kimselerin olması icabettiğini düşünmek kâfidir.

Ak ve kara ağalar hekim başının emrinde vazife gören cerrah başı tarafından dikkatle muayene edilerek çocuk yapma kabiliyetleri bulunmadığına kat'i suretde kanaat getirildikten sonra saraya alınırlardı. Bu titiz muayene sık sık tekrarlanırdı. Eğer kendilerinde her hangi bir suretle erkeklik âlâmetleri zahir olursa derhal işlerinden uzaklaştırılırlardı. Bunun için sarayın cerrah başısı orta kapı yakınında Bab-üs-saade ağasının odasına bitişik odada otururdu.

Baş Bakanlık Arşivinde M. Cevdet Saray tasnifi 4434 numarada kayıtlı hattı hümayunlu bir vesikadan öğrendiğimize göre İkinci Mahmud zamanında 1236 H. yılında ak ağalardan Gebzeli İbrahim, Geyveli Ali ve Rumelili Abdullah ağalarda birbiri arkasınca erkeklik zahir olduğu için bunlara ağalıktaki yardım dolabından (sandığından) ellişer kuruş aylık bağlanarak hemen saraydaki vazifelerinden uzaklaştırılmışlar, sonra da Padişahın emrini almışlardır. Vesikanın üstüne Padişah eliyle «Manzurum olmuştur. Üç neferin beherine mahiye ellişer kuruş verilip mahalline masraf kaydoluna» yazmıştır. Devrinin inşasına bir örnek vermiş olmak için vesikayı aynen yazıyoruz.

«Takriri kullarıdır ki:

Bab-üs-saadet-il-aliye Neferatından Gegbuzalı İbrahim ağa ve Geyveli Ali ağa ve Rumelili Abdulloh ağa kullarına müteakiben recüliyet ârız olmaktan nâşi nezdi kullarında mahfız dolabı hümayun malından merkumun kullarına mahiye ellişer kuruş ihsanı hümayun buyrulmuş olmakla işbu bin ikiyüz otuz altı senesi mahi şevvali şerifinden itibaren beher mah mahiye merkumlara masraf kayd olunmak için hattı hümayuni inayet mekrunları keşide buyrulmak babından emrü ferman hazreti menleh-ül-emrindir.»

İşte bunun içindir ki, cariyeler ve kadınlarla herhangi bir gönül münasebeti kurmaya imkân yoktu.

Haremin eşiği sayılan «Dolap kubbesi»:

Araba kapusu, bizi üç duvarında altı dolap bulunduğu için böyle adlandırılan sağır ve karanlık bir kubbenin altına çıkarır. Haremin bin bir esrarından birisi burada ve henüz eşikde iken başlar. Kubbe altındaki altı dolabdan ikisinin üstünde kalın kilid halkalarından başka iki de sağlam kol demiri vardır. Şimdi kübik bir tarzda boyanan bu iki dolap saray müze haline konuncaya kadar kutsal bir renk olan yeşile boyanmış ve üzerlerine altın kilitler vurulmuştu. Şimdi hazine dairesinde teşhire konan bu kilitler Türk ince işçiliğinin şaheser örneklerindendir. Bütün sarayın ve saraylıların bir nevi muhteremlik ve kudsiyet verdikleri bu iki dolap asırlardanberi kilitli duruyor ve kimse açmaya cesaret edemiyordu. Bu iki tılsımlı dolabın içinde gizlice sevişen bir ağa ile sarayın en güzel ve gözde bir cariyesi kaybolmuşlardı.

Ağır başlı ve ciddi kitablara (1) kadar geçen ve evliyalıkla vasıflandırılan bu çiftin mâcerasını dinleyelim:

Sarayın acemi ağalarından ve «en aşağı» denilen sınıfından Mehmed ağa, vaktin padişahının gözdelerinden bir cariye ile gizlice sevişmek imkânını bulmuştu. bir gün padişah bunun farkına varmış. Kendisine ihanet eden bu ağa ile cariyenin cezalarını yine kendisi vermek istemiş, hançerini sıyırmış ve haremin iç kapusundan buse teati ederken gördüğü çiftleri kovalamaya başlamıştı. Zalim kartal önünde birer kanarya gibi kaçışarak bu çift kendilerini «Dolap kubbesi» ne atmışlardı. O vakit araba kapusu yokmuş, birer dolaba saklanmışlar, fakat Mehmed ağanın cübbesinin ucu dolabın dışında kalmış, padişah bileğinde bütün hünerini ve kuvvetini toplayarak hançerini hazırlamış ve dolap kapusunu açmış fakat içeride kimseyi bulamamıştır. Diğer dolabdaki cariye de sırlara karışmıştır. Padişah bu iki sevgilinin velîliklerine hükmederek derhal dolap önünde eğilmiş kapularını kapatarak üzerlerine altın kakmalı kilitler takmıştır. O vakittenberi burası mukaddes bir ocak haline girmiştir..

Harem müze olduktan sonra açılan bu keramet yuvalarında örümcek ağlarından başka bir şey bulunmamıştır. Bu dolaplardan birisinde Kösem Sultanın öldürülmeden evvel saklandığını söyliyenler de vardır. Kösem Sultanın cesedini koydukları kuşhane kapusundaki parmaklıklı yer de mukaddes makam sayılır. Ve her zaman önünde kandil yakılırdı. Kösem Sultana ihanet ettikleri iddiasiyle boğazlanan kırk kişinin cesedleri de bir rivayete göre, haremde kuşhanenin önüne gömmüşlerdi.

* * *

Bizim tahminimize göre, padişahın kovaladığı çift dolaba kaçmış değillerdi. Kaçan bir şey varsa o da Bers denilen afyonlu macunun, yıllanmış sert şarapların tesiriyle padişahın aklı idi..

Dolap kubbesindeki diğer dolaplara tarihin naklettiğine göre çarşıdan saray

Bir Saray kıyafeti

(1) Tarih-i Osmani Encümeni mecmuasında Abdurrahman Şeref Beyin «Tapkapu Sarayı Hümayunu» adlı seri makalesi. Sahife 459.

kadınları için muhayyer olarak alınan eşya konurdu. Eğer bunlar saraylı kadınlar ve cariyeler tarafından beğenilmezse, sahiplerine iade edilirdi. Dolaplardan ikisinde de HAREMEYN evkafı defterleri saklanırdı.

* * *

Kanunî Sultan Süleyman zamanında tesis edildiğini bildiğimiz Topkapı sarayındaki harem dairesi, zamanla bir çok değişikliğe uğramıştır. Son ve bugünkü şekli, buralarda gezenlere bir ürperti vermektedir. Kutu gibi odalar, oyulmuş duvarlar içinde bacalı lâmba yerleri, dar koridorlar ve her tarafda gizli kapılar ve gizli yollar..

Şimdi cam bir kavanoz içinde, itina ile muhafaza edilen yapma çiçekler, daha dün onu işleyenlerin beyaz ve solgun yüzleri gibi boyunlarını bükmüşler.. Öbür tarafda renk renk oyalar.. Bütün bunlar, Kimbilir hangi rüzgârın bu kapalı odalara attığı iklimi bilinmeyen diyarların kızları tarafından aylar ve belki senelerce emek verilerek, vakit öldürülerek vücuda getirilmişlerdir.

Harem bahçesine nâzır odalardan birinin, bahçeye açılan pencerelerinin iç tarafları başdan başa kıristal aynalarla kaplı.. Son hükümdarlar, bahçede, havuz kenarında oynaşan cariyeleri bu odadan bu aynalara ekseden gölgelerinden seyrederlermiş..

Cariye dairesi kapısının iç tarafındaki mozayıklar üzerinde Arapça şu mânaya gelen yazı okunuyor: «Ey kapıları açan Allahım, bize de hayırlı kapılar aç».

Bu cümle, cariyeler için ne kadar mânalı...

* * *

Başlangıçda da söylediğimiz gibi, harem dairesi, bir kadınlar mahpesi idi ve efsanelerin kapalı kutusu gibi, asırlarca iç yüzü bilinmedi. Harem hakkında yazılanlar, orada geçen hayatı anlatabilmekten daima uzak kalmıştır. (I)

18 yaşında şimdiki Erkeoloji müzesinde vazife almış bulunan ve ogündenberi Topkapı sarayını tetkik etmekte bulunan Topkapı Müzesi Müdürü Tahsin Öz, harem hakkındaki bir hatırasını şöyle anlatmıştır:

— Abdülhamid'in hali üzerine toplar atılmaya başladığı vakit, sarayın harem dairelerinin pencereleri açılmış ve bir çok başlar uzanmıştı. O güne kadar, harem dairesinden bir baş değil, bir gölge bile gören olmamıştı.

Lebip Muammer

(1) Köprülü kütüphanesinde mevcut yazma bir eser zenci hadim ağalarına hücum ederek bunlardan çoğunun hakikatte hadım olmadıklarını ve haremde bir çok rezaletlere sebep oldukları belirtilmektedir. Fakat bu eserin de çok tarafgirane yazılmış olduğuna şüphe yoktur.

ŞEMSİ TEBRİZÎ'NİN TACI

Gördüğünüz resim, Mevlanâ Celâleddin-i Rûmi'nin mürşidi olan Şemsi Tebrizî'nin serpuşudur. Mevlevîler tarihinde fevkalâde üstün bir kıymet taşıyan bu taç, şimdi Konya müzesinde 735 numarada teşhir edilmektedir. Serpuşun bir kanadında (Lâilâhe illâllah) içinde «Allahü Rabbî» yazılıdır. Türk yazı, nakış ve el işi san'atının kıymetli bir örnegi olan bu eser Mevlevîlerce kutsal bir mahiyet taşıdığı için bize kadar eskimeden ve yıpranmadan gelebilmiştir.

Napolyon Mısır çöllerinde.. (Resim: Fransız ihtilâli albümünden)

NAPOLYON'UN MISIR SEFERİ

Napolyonun Mısır seferi, çok önemli vakayi ile doludur. Büyük fatih gibi Mısıra giren Napolyon, orada çok kötü durumlara düşmüş, bir aralık Müslümanlığı kabul ettiğini yayarak camilere gitmişti. Bu yazı, Mısır seferinin içyüzünü belirtmektedir.

Bundan yüz elli sene evvel, Avrupada, kendinden çok bahsedilen ve korkulan adam Napolyondu. Aslen İtalyan olan Napolyon, tıpkı Hitler gibi yüksek perdeden konuşur ve dünyaya tehdidler savururdu Bilhassa İngiliz gazetelerinin kendi aleyhindeki neşriyatı onu çileden çıkarırdı. Bir defasında şöyle bağırmıştı:

«— Ben henüz otuz üç yaşındayım ve şimdiye kadar yalnız ikinci derecedeki hükûmetleri meydandan kaldırdım. Eğer Avrupaya yeni bir şekil vermeğe mecbur olursam, bu işi sona erdirecek kadar ömre malikim..»

Bütün Avrupa devletleri ona «Bütün ömrü boyunca harp etmek için yaradılmış adam» gözile bakıyorlardı. Çünkü Napolyon için muahedelere sadık kalmak, verilen sözde durmak, imzalanan anlaşma hükümlerini tatbik etmek imkânsız şeylerdi. Hergün yeni yeni hâdiseler çıkarıyor, çapraşık meseleler ortaya atıyordu.

İşte Mısır ve Hindistan seferi de onun bu çılgınlıklarından biri olduğuna şüphe yoktur. O zamanlar Süveyş kanalı açılmamıştı ve Mısırı zaptetse bile yerleşmek, oradan Hindistan seferine çıkmak hayalden başka bir şey değildi. Fakat gözü parlak zaferlerden başka bir şey görmiyen Napolyon, Fransanın en muktedir kumandanlarını, en iyi askerlerini bu mânasız savaşta feda etmekten çekinmemişti.

1798 yılı baharında ordusunu büyük bir sefer için hazırlayan Napolyonun Mısıra gideceğini kimse bilmiyordu. Bu sır gayet mâhirane bir şekilde gizlenebilmiş, an-

cak birkaç kişi onun bu korkunç niyetinden haberdar olabilmişti. Mayıs iptidalarında 500 harp gemisi, on bin bahriye neferi, otuz beş bin piyade ve topçu askeri Tulon limanında toplanmış Napolyonun emrini bekliyordu. Herkes onun İngilizlere hücum edeceğini, İngiltereyi istilâ edeceğini tahmin ediyor ve kumandanla askerlerini pek ziyade alkışlıyordu.

Nihayet donanma 19 Mayıs 1798 sabahı Tulon'dan hareket etti. Ordunun nereye gideceği ancak açık denize çıkıldıktan sonra açıklandı ve irili ufaklı beş yüz gemi Malta adasına doğru akmaya başladı.

Bir sabah Fransız gemilerini karşılarında gören Malta şövalyeleri adayı müdafaa etmek istediler, fakat sonra Napolyonla anlaşarak kale kapılarını açtılar, Maltayı onun emrine terkettiler. Esasen İngiliz donanmasının takibinden korkan Napolyon orada daha fazla kalmadı, kalede az miktarda muhafız bırakarak Afrika kıyılarına, Mısıra doğru yoluna devam etti.

Hakikaten İngiliz Amirali Nelson, Akdenizde fıldır, fıldır Napolyonun gemilerini arıyordu, fakat bir türlü izini ele geçiremiyordu. Nihayet Fransız donanması hiç bir güçlüğe rastlamadan 30 Haziran sabahı İskenderiye önünde göründü. İskenderiye kalesi haraptı, bu ânî baskından şaşkına dönen Mısır askeri de ilk hücumda dağıldı, Fransızlar kolayca şehre girdiler.

O zamanlar, Osmanlı İmparatorluğu Mısırda hükmünü tam mânasile yürütemiyordu. Mısır, Kölemen denilen Çerkes kumandanları elinde idi. Vali ve devlet memurları onların nüfuzlarına karşı koyamıyorlardı. Bunlar da her türlü zulûm ve işkenceyi yapmaktan çekinmiyorlardı.

Napolyon, İskenderiyeye ayak bastığı zaman, Osmanlı Devleti ile dost olduğunu ve maksadının Mısır kıt'asını Kölemen istibdadından kurtarmak, onların halk üzerindeki baskısına son vermek olduğunu iddia etti. Yâni Bâbıâliyi gücendirmeden, Mısırı işgal etmek ve Arap Şeyhlerile hoş geçinmek gibi bir siyaset takip etmek istiyordu. Nitekim hâdiseler onu, Mısırı terkedip Fransaya kaçıncaya kadar bu suretle hareket etmeğe mecbur etti.

İskenderiyeyi böyle kolayca ele geçiren Napolyonun Kahireye gitmek için askerini çölden geçirmesi icabediyordu. İşte ilk güçlük burada başladı. Temmuzun bayıltıcı ve öldürücü sıcaklarında çöl ortasında yol alan Fransızlar hararet ve yorgunluktan sapır sapır dökülmeğe, hummadan kırılmaya başladı. Sıkıntıyı göze alamıyan bir çok askerler Napolyona:

«— İşte yaptığın işi görüyor musun?.» diye bağırıyorlar, ve intihar ediyorlardı Yorgunluktan yürüyemiyen askerler, arkadaşlarının sırtında yola devam ediyorlardı. Orduda isyan çıkmak üzere idi. Napolyonun meşhur kumandanı Kleber bağırarak:

«— Hepiniz alçak adamlarsınız! Asker olmak, aç olduğu zaman yemek yememek, susuz olduğu zaman su içmemek, kendi kendini taşıyamıyan yaralı arkadaşlarını taşımak demektir. Sefil herifler, hemen yaralı arkadaşlarınızı yüklenip yola devam ediniz.» dedi.

Bin bir müşkülâtla Kahire yakınlarına kadar gelen Fransızlar orada Mısır Valisi Bekir Paşa ile Kölemen generallerinden İbrahim ve Murad Beylerin kuvvetile karşılaştılar. Fakat Fransızların top ateşi Kölemenleri bozguna uğrattı, onlara çok telefat verdirdi. Kıymetli eşyalarla büyük servetlere kavuşan Fransız ordusu bundan sonra Mısır ile barıştı ve 21 Temmuz 1798 tarihinde Kahireye girdiler. Vali Bekir Paşa ile İbrahim Bey kuvvetleri Süveyş — Suriye yoluna, Murad Bey kuvvetleri de çöl taraflarına çekildi.

Afrika topraklarında bu hâdiseler devam ederken Napolyonun büyük düşmanı olan İngiliz donanması Amirali Nelson, araya araya Fransız donanmasının izini ele geçirdi ve Ağustos iptidalarında (Ebukır) limanında yatan Fransız donanmasını buldu. Esasen Fransız kuvvetlerinin mühim bir kısmı karaya çıktığı için, Nelson bir çevirme hareketiyle Fransız gemilerini iki ateş arasına düşürdü. İki saat süren şiddetli bir deniz savaşından sonra Fransızlar acı bir mağlûbiyete düşürülerek gemileri yakıldı. Bu esnada İngiliz Amirali de bir güle parçasile başından ağır surette yaralandı, herkes onun öldüğünü zannettikleri halde Nelson şâyanı hayret bir metanetle yerinden kalktı ve kumandasına devam etti.

Donanmanın mahvından sonra Fransızlar Mısırda muhasara altında kaldılar, Fransadan imdad almak ihtimali de mevcut olmadığından Napolyon çok müşkül durumda bulunuyordu. Müslümanların teveccüh ve muhabbetini kazanmak için Hıristiyanlığı inkâr ederek İslâm dinine karşı olan hayranlığını açıktan açığa yaymaya başladı. Kandil ve bayram gibi dinî günlerde Fransız generallerile İslâm kıyafetine gire-

(Devamı 87 nci sahifede)

CARİYELER ve ESİR PAZARI

Yazan:
İbrahim Hakkı KONYALI

Köleliğin tarihi beşeriyet kadar eskidir. İptidaî heyeti içtimaiyelerde insan çalışma zaruretini ve mecburiyetini hissettiği gün, yorgunluk ve meşakkat veren bu işi kendinden daha zayıfına gördürmeyi düşünmüştür. İşte köleliğin tohumu, böylece atılmış ve daha sonra mağlûp ve zayıf insanlar tabiî hürriyetlerinden mahrum edilerek alınır, satılır metâ haline konulmuşlardır. İlk çağlarda fırsat bulunca düşmanını öldüren ferdler veyahud ordular; sonra bunları diri diri yakalıyarak çalıştırmak için boyunlarına kölelik zincirini vurmuşlardır. Eski devirlerde çeşidli milletlerin kölelere karşı aldıkları vaziyet başka başkadır. Mısırlılarda köle bir iş âleti sayılırdı. Ayni zamanda da süs ve azamet ifade ederdi. Saraylarda köle ihtişamın bir remzi olarak kabul edilirdi. Köleler devletin âmme hizmetinde kullanılan malları idi, şiddetli muameleye maruz kalırlardı.

Hindlilerin MANO kanunu kölelere karşı pek insafsızdı. Bir köle BRAHMEN'e söverse cezası dilini dibinden koparmaktı. İstihza ederse on parmak uzunluğundaki bir hançer ateşte kızdırılarak kölenin ağzına sokulurdu. Köle bir Hindlinin vazifelerine karışırsa hükümdar ağzına, kulakla-

Esir Pazarında cariye satılıyor, (köle, efendisinin alacağı cariyenin yüzünü görmemek için yere kapanmıştır.) Bu tablo Topkapı Sarayı Resim Galerisindedir.

rına kaynar zeytin yağı akıtırdı. Hırsızlık yapan esir yakıldığı gibi bir BRAHMEN'i döven köle de diri diri şişe geçirilerek kebab gibi kızartılırdı.

ÂSÛR'lılar köleyi saraylarının ve evlerinin süs eşyası gibi kabul ederlerdi. (1) Milâddan 2430 yıl önce hükümdarlık eden HAMURABİ'nin koyduğu kanunda köleler hakkında bir çok hükümler vardır. Bu kanuna göre borçlu alacaklısına karısını ve çocuklarını en çok dört seneye kadar köle olarak verebilirdi. Bir köle haksız olarak köleliğini inkâr ederse bir kulağı kesilirdi (2).

İranlılar köleleri çoban yaparlar ziynet ve ihtişam malzemesi olarak da kullanırlardı.

Ermeniler ENATİS mâbedinde dişi köleleri ilâhî fuhşa âlet yaparlardı. Bu kızgın ilâhe adına altı ayda bir yapılan bayramlarda on binlerce körpe kızoğlan kızın eteklerini kirletmeyi en büyük bir ibâdet sayarlardı. Bayram törenlerinde bütün kızların ırzı her çeşid erkeğe mübah kılınmıştı.

Kapadokya'da da KOMANA mâbedinde köle kadınlar ve kızlar ayni şekilde mukaddes fuhşa tahsis edilirlerdi.

Eski Türklerle Çinliler ve İbrânîlerde köleler daha insanca muamele görürlerdi. Yunanlılarda kölelere değirmen taşı çevirtmek gibi ağır işler verilirdi. Efendisinin sözünü dinlemiyen kölenin alnına kızgın demirle damga vurulurdu.

Romada köle arttırma ile alınıp satılan bir metâ idi. Köleler esir pazarlarında yüksek bir taşın üstüne çıkarılarak teşhir edilirdi. Bir dişi köle satılırken kusurlu ve noksanlı olup olmadığı görülebilmek için çırılçıplak soyularak alıcıların tetkikine arzedilirdi. Bu usul bazı tâdillerle Şarkda ve İslâm dünyasında da tatbik ediliyordu. Roma kanunları kölenin sahibi için mutlak bir hâkimiyet tanırdı. Köle için en hafif ceza ayaklarına ve ellerine kalın bukağılar takarak her türlü işkence altında sapana koşmak ve tarla sürmekti. Suçlu köleleri ellerinden asarak ayaklarına ağır şeyler bağlamak da Romalıların tatbik ettikleri cezalardandı. Köleler hakkında en iyi ve insanca hükümleri İslâmiyet koymuştur.

İslâmiyette kölelere iyi muamele yapıldığını gösteren en güzel örneği Hazreti Ömer vermiştir. Hazreti Ömer Kudüs Patriği Sofranyos ile görüşmek için kölesile nöbetleşe bindikleri tek deve ile Ebû Ubeyde ordugâhına gelirken kölesini bindirdiği devenin yularını kendi eliyle çekiyordu. Orta çağlarda ve İslâm tarihinde cariyelerin yerleri pek büyüktü. Müslümanlar müreffeh bir hey'eti içtimaiye olgunluğuna eriştikleri azman israf, sefahat, zevk ve safa temayülleri de artmıştı. Beytülmal denilen millet hazinelerinden paralar şuna buna sel gibi akarken kıymetli taşlar ve elbiseler nasıl hediye edilirse güzel cariyeler de öylece büyüklere sunulmaya başladı. Abbâsî Halifeler zamanında kişizadelerin ve zenginlerin bir çok cariye sahibi olmaları salgın bir moda halini almıştı. Harun-ür-Reşid Bezl adlı güzel bir cariyeyi elde etmek için iki milyon dirhem vermişti. Emevî Halifelerden Abd-ül-Melik'in oğlu Yezîd Habbabe adlı güzel bir cariyeyi ağırlığınca altına satın almıştı. İslâm dünyasında cariyelerin fazla rağbet görüşü esircilik ticaretinin inkişafına sebep olmuştu. Esirciler dünyanın dört tarafından Türk, Hind, Gürcü, Çerkes, Hatay, Ermeni, Rum, Berberî, Nube, Sûdan, Habeş, Rus, Mingrel Abaza cariyeler getirterek bunları hususî bir ta'lim ve terbiyeden sonra saraylara, zenginlere yüksek fiatlarla satarlardı.

★

Osmanlı orduları fütuhat devrinde yıldırımlar gibi ufuklardan ufuklara akarlarken istilâ ettikleri yerlerden harp ganimeti olarak sayısız köle alırlar, bunları iç pazarlara dökerek satarlardı. Osman Oğullarının ilk payitahtları Bursada, ikinci payitahtları Edirnede muazzam esirhaneler ve esir pazarları vardı. Viyanaya kadar dayanan Os-

Habbabe altınla tartılıyor

manlı orduları her seferlerinde dünyanın en güzel kızlarını ve kadınlarını getirerek buralarda satarlardı. Âşık Paşa Zade İkinci Muradın 831 H. yılı Macar seferini yazarken en güzel bir Macar kızının esir pazarlarında 300 akçeden fazla para etmediğini söyler. İkinci Murad 842 H. yılında Belgradı fethederken Osmanlı ordusu o kadar çok esir almıştı ki büyük şehirlerde bir dilber cariye bir çizmeye değiştiriliyordu. Bu Padişah Âşık Paşa Zadeye 9 köle vermişti. Tarihçi bunları ikişer, üçer yüz akçaya zor satabildiğini anlatıyor. Bu tarihde, Edirne güzel kadınlarla dolmuştu. Macar, Leh, Çek, Yugoslav kızları bir mübadele metâı haline gelmişti (3).

★

Harplerde alınan esirlerin beşde biri hükümdarın hissesine düştüğü için Osmanlı Sarayı dünyanın en güzel cariyelerile dolardı. Türkler İtalyanın Polye sahillerini işgal edip içerilere doğru sızdıkları zaman bir çok İtalyan asilzadelerinin kızları ve prensler Fatihin sarayına gönderilmişti. Bunları Topkapı sarayında bulduğumuz Sultan Cem'in İkinci Bayezid'e yazdığı henüz neşredilmemiş mektuplardan öğreniyoruz.

Prenses, prens, kumandan, devlet reisi, hükümdar gibi esirler «ağır baha» köleler sayılır, iyi muhafaza edilirlerdi. Kırım ötedenberi dünyaya esir ihraç eden bir iskele halinde idi. Kızoğlan kız köleler çok para getirirdi. Başbakanlık Arşivinde bulduğumuz vesikalardan öğrendiğimize göre Kırımdan İstanbula gemilerle bâkir cariyeler getirilirdi. Esirler İstanbulda Bedestende satılırdı. Esir o kadar çoktu ki bunlar dükkânların önlerini, yolları kapıyorlardı. Cariyeler delikanlılarla düşüp kalkıyorlardı. Bedesten esnafı Dördüncü Sultan Mehmede şikâyet etmişler, esir pazarının Bedestenden kaldırılmasını istemişlerdi.

Başbakanlık Arşivinde 78 numaralı mühimme defterinin 49 sıra numarasında kayıdlı 26 Cemaziyelevvel 1018 tarihli İstanbul kadısına yazılan bir hükümden öğreniyoruz ki Padişah Bedestenin solunda şimdi Tavukpazarı dediğimiz yerde iki tarafı Mahmud Paşanın vakfiyle sınırlandırılan yerde bir Esir hanı yaptırmaya müsaade etmiştir. Bu; altlı, üstlü 300 odalı muazzam bir handı. Güzel cariyelerin teşhiri için salonları vardır.

Esirhanenin bir emini, kethüdası, şeyhi, dellâlları, 400 den fazla memuru vardı Geceleri muazzam demir kapısı kilitlenirdi. Kapının yanındaki odada oturan emin alınıp satılan kölelerden öşür alırdı. Dördüncü Murad zamanında İstanbulda iki bin esir tüccarı vardı. (4)

Gülnûş isminde bir cariye burada satılırken şöyle bir nezirde bulunmuştu:

— Tanrım beni hürriyetime kavuşturursa esir pazarına bir cami yaptırayım!..

Gülnûş zamanla Topkapı Sarayına çirağ edilmiş, hürriyetine kavuşarak şehzadeye dadı, sonra da kethüda kadın olmuştu. O vakit adağını yerine getirdi: Esir Pazarı Mescidini yaptı. (5) Bu kadın üçüncü Ahmed zamanında ölmüştür. Vakıflar Umum Müdürlüğü kadro harici kalan bu mescidi 15 sene evvel satmıştı. Yerine bir fabrika yapılmıştır.

İbrahim Hakkı KONYALI

---

(1) Er-Rıkku fil-İslâm. Sahife 27.

(2) Hamurabi Kanunu. Sahife 36 ve 64

(3) Âşık Paşa Zade Tarihi. Sahife 120 ve 125.

(4) Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi. Cilt 1, sahife 563 ve 564.

(5) Hadikat-ül-Cevami Cild 1, sahife 37

★ ★ ★

GELECEK SAYIMIZDA

Muhiddin-i Arabî'nin ve Sadreddin-i Konevî'nin el yazıları — Büyük Selçuk mimarı Sadettin Köpek nasıl öldürülmüştü? — Hint Müslüman Hükümdarlarından Fatih'e gelen mektup, — Abdülhamid II nin techiz ve tekfin merasimi, — Türk mumyaları, — Anadolu isyanları — Derviş Vahdetî nasıl idam edildi? — Osmanlı Sarayında 10 yaşından küçük gelin olan Sultanlar — İkinci Muradın vasiyetnamesi, — Galata kulesinin meraklı hikâyesi, — Şehzade Kasım tanassur etmiş miydi? — Amerika Cumhurreisi Linkoln'un Abdülâziz'e mektubu, — 102 çocuklu padişah, — Üstâd Tâhir Olgun'un tarihî makalesi vesaire...

Feci bir şekilde ölen Kaya Sultan, hazin bir merasimle Haliçten Topkapı Sarayına getirilmişti. Resim (Miss Pardoe'nun albümünden)

KAYA SULTANIN RÜYASI VE ÖLÜMÜ

Yazan: **C. ERKSAN**

Dördüncü Murad'ın bu güzel, fakat bahtsız kızı, Melek Ahmed Paşa ile evlendiği zaman pek küçüktü. Zifaf gecesi paşa ile yalnız başına kalınca çok korktu ve onu yanına uğratmadı. Aralarındaki yaş farkı fazla idi. Melek Ahmed Paşa, kızı yaşındaki karısını ne zaman okşamak istese küçük sultan onun saçını, başını yolardı. Hattâ bir defasında sakalının bir tarafını tamamen yolmuştu da bîçare Melek Ahmed Paşa beş ay «Kubbe Altı»na gidememişti

Kaya Sultanın hırçınlığına sebep şu idi:

Müsahibeleri, müneccimler ve cifr ile istikbali okuyanlar onu korkutmuşlar, «sakın Sultanım, Melek Ahmed Paşadan hâmile kalma, âhar onun mazarratını çekip, doğururken şehid olursun.» demişlerdi. Kaya Sultan da bu sözlerin tesiri altında tam yedi yıl, nikâhı altında bulunduğu Paşaya teslim olmadı.

Bir gün Valde Sultan kaşlarını çatarak:

«Kayam, sen neden hâmile kalmazsın, neden çocuk doğurmazsın?» diye tekdir ederek Melek Ahmed Paşa ile yüzleştirince iş meydana çıktı. Valde Sultan Melek Ahmed Paşaya «her cihetçe destur vermekle» o gece Kaya Sultan hâmile kaldı.

Aradan dokuz ay on gün geçince Kaya Sultan dünyaya bir kız çocuğu getirdi. «Ne öldü, ne de yüzünün nuru bozuldu» ve kendisini ifsad edenlerle korkutanları sarayından koğdu. Ondan sonra da Paşaya olan sevgisi çoğalmaya başladı.

Melek Ahmed Paşa hakikaten çok iyi huylu, melek gibi ve çok cömerd bir adamdı. Uzun seneler serdarlıkla harplerde bu-

lunmuş, Anadoluda ve Rumelide vâlilikler etmiş, memleketi karış karış dolaşmıştı. Gerek kendi liyakati, gerek Kaya Sultanın iltimasile bir seneden fazla devletin en yüksek makamı olan Veziri A'zamlık pâyesine yükselmiş, yine Kaya Sultanın sayesinde boynunu cellâdın kemendine kaptırmadan Kubbealtı Veziri olmuş, ya'ni Vekiller Heyetine katılmıştı. Şimdi tam rahat edecek zamanı idi. İstanbulda ve Kaya Sultanın Eyüb Sultan civarındaki Topçular Sarayında mes'ud ve refah içinde yaşıyordu. Kaya Sultan Melek Ahmed Paşayı çok seviyor, o da genç ve güzel sultanının üstüne titriyordu.

Bir gece Kaya Sultan bir rü'ya gördü. Sabahleyin Melek Ahmed Paşaya:

«— Canim Paşa, sen muabbirsin... Babam bazı rüyalarını sana tâbir ettirirdi. Ben de bu gece bir rü'ya gördüm, lûtfedip ta'bir eyle...» dedi.

Paşa: «Söyle Sultanım» dedikte Sultan Bismillâh ile başlıyarak rü'yayı anlattı:

«Bu gece Cennet bağlarında gezerken dedem Sultan Ahmed Hân elimden tutup bağ ve bahçe içre olan kasrı âlileri, hûrî ve gılmanları temâşâ ettirdi. Gezerken: «Gör Kayam, Cenâbı Bâri bana neler ihsan eyledi. Bir kere Yenicamii yaparken padişahlığıma bakmayıp ırgadların arasına girerek eteğim ile taş toprak taşıyıp «Yârabbi, işte Ahmed ırgadının hizmetini kabuli dergâh eyle» diye ağlıyarak eteğimden toprağı yere döktümdü. Cenâbı Allah bu hizmetimi kabul eyleyip bana Cenneti Me'vâyı ihsan eyledi, gel imdi sen de Kayam benim Cennet bağlarımda safa eyle...» dedi. Sol cânibinde duran Sultan Mustafa: «Ey birader, şu Kaya kız nâmuraddır. Ko Melek Ahmedden bir muammer kızı olsun ve dünyadan kâmın alıp nesli münkariz olmasın. Bâdehu bizim bağlarımıza gelip gezsin.» buyurduklarında dedem bu niyete elfatiha deyip elini yüzüne sürdü. Eline nazar ettim, kanlı idi. Ben dahi elimi yüzüme sürdüm, sağ elime kan bulaştı. Havfımdan uyandım. hayrola canım Paşacığım, işte böyle bir rüya gördüm.»

Melek Ahmed Paşa fena halde titredi, fakat hiç belli etmedi: «Hayırdır inşaallah, ne güzel Cennet bağları» diyerek fatiha okudu ve neş'eli sözlerle rü'yayı tâbire başladı:

«Cânım hanımım, ömrüm Sultanım Efendiim, rü'yada kandan korkma, inşaallah ikimizin de zürriyetinden hanımlarımız ve bey evlâtlarımız vücuda gelip her biri muammer olur. Bizler dahi yetmiş sene muammer olup âhar yerimiz Sultan Ahmed yanında Cenneti me'vâ olur. Müjde sana sultanım. Bin altın fukaraya sadaka ver, iki bin altın iç ağalarıma, iki bin altın taşra ağalarıma, üç yüz altın Evliyâ Çelebiye, yüz altın onun hemşiresine ihsan edip ve onu dahi haremden çıkararak bir Müslümana verip çerağ eyle.» diye nasihatte bulundu.

Kaya Sultan hazinedarından derhal beş bin dört yüz kese getirip hepsini dağıttı. Fakat Melek Ahmed Paşa çok üzgündü, bir gün Evliyâ Çelebiye rü'yayı anlatırken dedi ki:

«— Bu esrârı hudadır, sende Allah emaneti olsun, bu sırrı kimseye fâş etme. Allahü âlem bizim sultan vaz'ı hamlederken kanı akar ve şehid olur.» diyerek ağladı.

Aradan bir müddet geçti, Kaya Sultanın ayı, günü tamam oldu. Eyüb Sultan Sarayına bütün Sultanlar, hemşireleri, müsahibeler, tecrübeli ebe kadınlar akın etmeğe başladı. Tekmil hazırlıklar yolunda idi. Kırk hatmi şerif, kırk bin salâvatı şerife okunduktan sonra Kaya Sultan nurtopu gibi bir kız çocuğu dünyaya getirdi. O gece Eyüb Sultanlılar neş'e ve sevinç içinde alaylar tertip ederek sabahlara kadar bayram şenlikleri yaparken, sarayda üzüntülü ve endişeli dakikalar başlamıştı. Kaya Sultan, doğurduktan sonra «son» dedikleri bir şey rahimden çıkmamış, tonbul ve şişmanca olan Sultanın içinde kalmıştı.

Bu halden şaşkına dönen ebeler gûya mârifetlerini göstermek için Sultanı kilimlere koyup sallaya çalkalaya harap ettiler. Bu da fayda vermeyince bîçareyi başaşağı astılar, bal fıçısını ağız ağıza çiçek suyu ile doldurup Sultanı fıçının içine koydular. Bunların hiçbir faydası olmadı, «son» içeriden çıkmamakta ısrar etti.

Saray halkı deli divane oluyor, zavallı Kaya Sultanın derdine deva bulamıyorlardı. İstanbulun her köşesinden ebeler dâvet olundu. Bu ebe kadınlar bîçare Sultana türlü işkenceler yaptılar, hele bir tânesi kollarını bâdem yağile yağlayarak dirseğine kadar Sultanın masdarından içeri soktu. Kadıncağızın feryadına bakmadan rahmin içinden parça parça etler koparararak:

«— İşte canım, elhamdülillâh «son» çıktı diye sevinmeğe başladı.

Bir başka ebe «belki daha vardır» diyerek elini Sultanın masdarından sokup yaş deri, ciğer, şirden gibi çeşitli et parça-

Topkapı Sarayının eşsiz eserlerinden: Elmaslı imame

ELMASLI İMAME

Eski adı «Yeni Saray» olan Topkapı Sarayından harice hiç bir şey çıkmaz, çıkarılamaz ve satılmazdı. İstanbul'da yer yer yeni saraylar yapıldıktan sonra burası ihmal edilmeye, güzel an'aneleri terk olunmaya başlamıştı. Bu arada ara sıra eskiliği, lüzumsuzluğu, fazlalığı ileri sürülerek bazı eşyanın müzayede ile satıldığı da görülmüştür. Halil Ethem'in Müze Müdürlüğü zamanında yine böyle bir satış yapılıyordu. Bu arada kilitli küçük bir çekmece de vardı.

Bu; müze muhasebecisinin nazarı dikkatini çekmiş, saray çilingirine açtırılmış içinden som altından bir tütün kesesiyle resmini gördüğünüz pırlantalarla süslü kehribar büyük bir çubuk imamesi çıkmıştır. San'at ve tarih değerinden başka üstünde 100 bin liralıktan fazla pırlanta bulunan yadigâr şimdi hazinenin kıymetli ve baş eserleri arasında yer almaktadır.

ları çıkardı. Fakat bunların hiç biri fayda vermedi. Bîçare Sultana üç gün üç gece öyle işkenceler yaptılar ki cihanda ettiği zevklerin hepsi burnundan geldi. Ve bîçare Sultan çocuğu doğurduğunun dördüncü günü işkencelerden tâkatsiz düşerek şehid oldu.

Yeni evlendiği sıralarda, doğururken öleceğini söyleyenlerin kerameti dillere destan olmuş, o devirlerde kendilerine yüksek pâyeler verilmiştir.

Ertesi gün Kaya Sultanın cenazesi Eyüb Sultan Camiine kaldırıldı. Orada cenaze namazı kılındıktan sonra yüz binlerce kişinin feryad ve göz yaşları arasında Hünkâr iskelesine naklolundu. Oradan Bostancıbaşı kayığına konarak Topkapısarayına doğru yola çıkarıldı. Kaya Sultanın cenazesini binlerce kayık takip ediyordu. O gün Haliçin bulanık suları cenazeyi teşyi' eden kayıklarla örtülmüştü. Ah ve feryadlar, tekbîr sesleri gök kubbeyi inletiyordu.

Kaya Sultanın cenazesi Topkapı Sarayından Ayasofya Camii içindeki Sultan İbrahim ve Sultan Mustafa türbesine naklolunarak oraya defnolundu.

Pek gariptir ki Kaya Sultan, rüyasında kendisini çağıran Sultan Mustafa'nın yanına gömülmüştür. O devirlerde Kaya Sultanın rüyası bütün İstanbul halkının dilinde dolaşmış, bîçare Sultana göz yaşı dökmiyen kimse kalmamıştır.

Cenazeyi göz yaşlarile adım adım takip eden Melek Ahmed Paşayı mezar başında sar'a tutarak oracığa yığıldı kaldı. Orada bulunanlardan Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa:

«— Behey adam, ayıp değil midir, bir avret için böyle ağlarsın. Elem çekme, sana bir sultan daha veririm, ahdım olsun.. deyince Melek:

— Ahdına yetişme!.. diye inledi. Köprülü Mehmed Paşa bu cevaba fena halde içerliyerek oradan ayrıldı.

* * *

Kaya Sultan öldüğü zaman ancak yirmi yedi yaşında idi, kendisi gayet dindar, akıllı ve yüksek meziyetlere sahibdi. Son üç senede keramet derecesindeki sözleri ve aynen çıkan rü'yaları İstanbul halkının dilinden düşmezdi.

C. ERKSAN

Keçecizade Fuat Paşanın Nükteleri

Nükteleri ve hazırcevaplılığı ile meşhur olan Keçeci Zade İzzet Fuad Paşanın bu sahifede güzel fıkralarını okuyacaksınız. Fuad Paşa, büyük siyasî hâdiselerde rol oynamış bir diplomatımızdır.

Yabancı memleket sefirlerinin bulunduğu bir hususî mecliste konuşuluyordu. Bir ara o zamanki devletlerin kuvvetlerinden bahsedildi. Bu münasebetle Fuad Paşa onlara şöyle dedi: «En kuvvetli devlet Osmanlı devletidir. Çünkü senelerden beri siz dışardan, biz içerden yıkmağa çalışıyoruz da gene yıkamıyoruz!»

★

Abdülaziz, bir gün kendisiyle Âli ve Mütercim Rüştü Paşalar arasında ne fark olduğunu sormuş. Fuad Paşa şu cevabı vermiş: «Bir ırmak kenarına indiğimizde karşı yakaya geçmek için bir köprü kurulduğunu görsem ben hemen köprüye saldırırım. Âli Paşa köprünün sağlam olup olmadığını tetkike başlar ve geçid arar. Rüştü Paşa ise bir alay asker geçmedikten sonra köprüye ayak basmaz!»

★

Fransa seyahatinde Abdülâziz ile birlikte üçüncü Napoléon'un sofrasında bulunuyorlarmış. O zamanlar gene Yunanlıların isyaniyle bütün dünyayı meşgul eden Girid meselesinden bahis açılmış. Üçüncü Napoléon: — Başınıza bir dert olan şu adayı bir müşteri bulup satsanız. diye Fuad Paşaya takılmış. Fuad Paşa: — Güzel bir fikir, Sir! deyince İmparator: — Kaça satardınız? Sualini sormuş. O da şu cevabı vermiş:

Keçeci Zade İzzet Fuad Paşa

— Aldığımız fiyata!

Girid'in yirmî beş senelik muharebe ile alındığını ve Türk kanı pahasına mal olduğunu üçüncü Nopaléon da bilirdi.

★

Devletin para buhranına çare aranıyormuş. Saraydaki altın eşyanın paraya çevrilmesi düşünülmüş ve bunu Abdülâzize söylemek cesaretini Fuad paşa göstermiş. Abdülâziz bu teklife kızarak: «demek ki saraylıların su içtikleri altın tasları da fazla görüyorsunuz!» diye söylenmiş, bunun üzerine Fuad paşa demiş ki: — Padişahım, yarın, Tanrı göstermesin bu memlekete düşman girince bizler

Efendimizin rükâbına sarılarak Konya ovalarını tuttuğumuz zaman Hanımsultanlar bu altın taslarla ayrılık çeşmesinden mi su içecekler?..»

★

Abdülâziz Mısır'a gittiği zaman Fuad Paşa seraskerdi ve yanında bulunuyordu. Vapurdan inildiği zaman hükümdar ile kendisine ve Mısır valisi İsmail paşaya birer at hazırlanmış olduğunu görünce Fuad paşa, halka, Abdülâzizin yanında Mısır valisini küçük göstermek için «ben padişahımın yanında ata binemem» diye yayan yürümeğe başlamış ve bu suretle İsmail paşayı da istemeye istemeye yayan yürümeğe mecbur etmişti.

★

Zamanındaki vezirlerden Hamdi Paşa, bir haksız işinden dolayı mahkemeye çağrılmış, fakat bir vezirin mahkemeye çağrılmasını o zamanın anlayışına göre bir türlü hazmedemiyerek bundan şikâyet etmek üzere sadrâzam bulunan Fuad Paşanın odasına girmiş. Fuad Paşanın kendisini görünce ayağa kalkmayışına canı sıkılarak yüksek sesle: «Efendim, vaktiyle vezirlerden biri sadrâzamların yanına gelince sadrâzamlar o zatı binek taşından karşılarlardı.» Demiş.

Fuad Paşa da hiç istifini bozmadan şu cevabı vermiş: «Evet, öyle idi. Fakat haksızlık yapan vezirlerin boyunlarını da o dediğiniz sadrâzamlar binek taşında vurdururlardı.»

★

Abdülâzizin Avrupa seyahatine o zaman hariciye nâzırı bulunan Fuad Paşa da beraberlerinde idi. Yanlarında bir gemi dolusu saray hizmetçisi de vardı. Aralarında kebapçı başı, pilâvcı başı, hamurcu başı ve bir çok ağalar da bulunuyordu. Gemi Tuluza vardığı zaman karşılamıya gelenler arasında Tuluz deniz kumandanı olan Fransız Generalinin madamı da rıhtımda bulunuyormuş. Bizim iriyarı köstekli ahçılar ve ağalar o zamana kadar benzerini pek görmedikleri dekolte madamın etrafını çevirmişler, pala bıyıklarını burarak hovardalığa başlamışlar. Vapurdan bu hali gören, madamın sıkıldığını anlıyan Fuad Paşa hemen rıhtıma atlıyarak ağaları kovmuş ve madama demiş ki:

— Geçen yıl kolera baskınına uğramıştınız! Bu sene de Osmanlı akınına!

Zarif Fransız kadını da şu cevabı vermiş:

— Bu, onu telâfi eder, ekselâns!

★

Keçecizade Fuad Paşa Rusyada elçi iken Çar birinci Nikola ile çok dost olmuştu. Sık, sık buluşurlardı: Çar bir gün kendisine Peygamber Hazreti Muhammed'in mi'raca çıkması meselesinden bahsediyordu. Paşanın şakayı sevdiğini, nükteci ve hazır cevap olduğunu bildiği için kendisine lâtife yollu sordu:

— Acaba Hazreti Muhammed gök

İzzet Fuad Paşanın gençlik resimlerinden biri

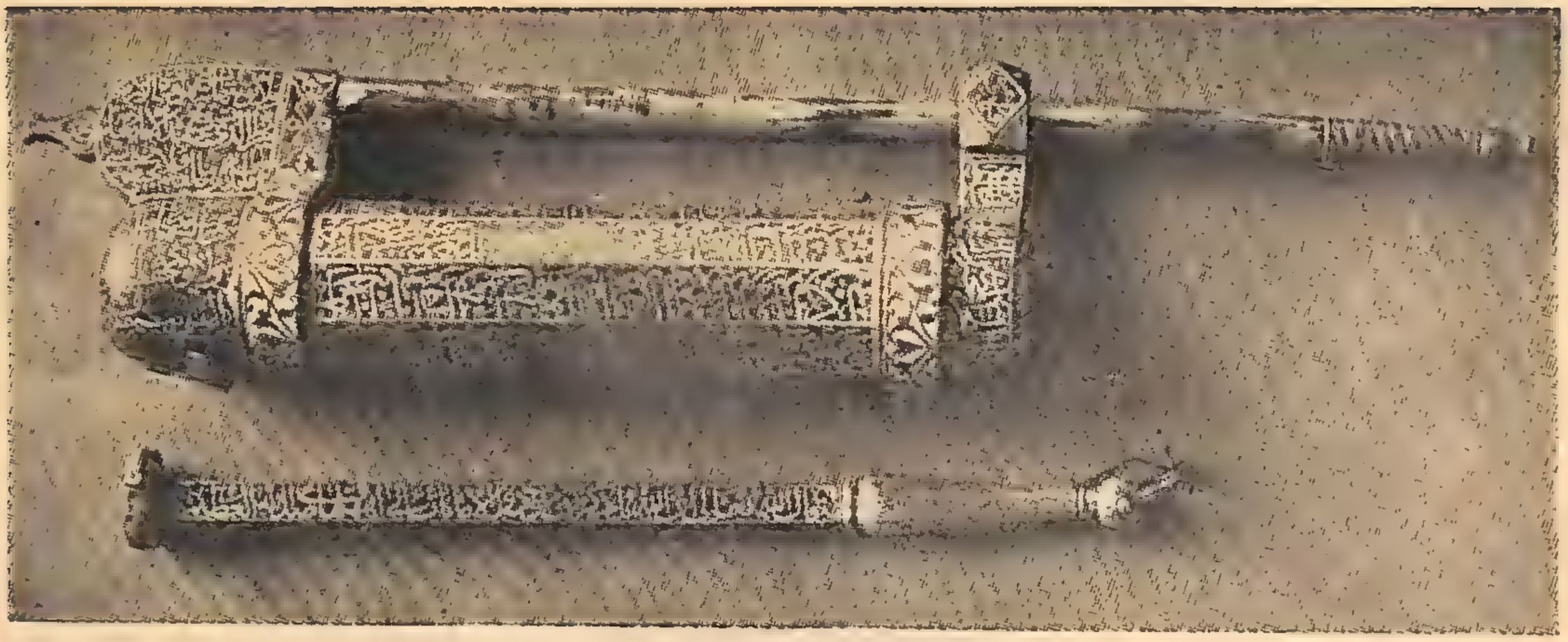

Kâbei Muazzama'nın Altın Kilit ve Anahtarları

«Tarih Dünyası» nın sahifesini süsleyen bu mübarek san'at eseri, Kâbeî Muazzama'nın altın kilit ve anahtarıdır. Üçüncü Ahmed tarafından Türk san'atkârlarına yaptırılmış ve Kâbe'ye gönderilmişti. Kilit üstüne nefis bir sülüs ile ve altınla kakma olarak ihlâs ve kürsî âyetleri, dualar, anahtarının üstüne de «Emanetleri ehillerine veriniz» anlamına gelen bir âyet yazılmıştır. Şimdi Topkapı sarayında 2263 numarada kayıtlı bulunan bu kıymetli Türk şaheseri, 1939 yılında Amerika'da açılan Milletlerarası sergide teşhir edilmiş ve büyük bir alâka çekmişti. Müzede 2251, 2252, 2274 numaralarda kayıtlı İkinci Bayazıd, Kanunî, Üçüncü Murad ve Üçüncü Mehmed'in Kâbe'ye hediye ettikleri kilitler de san'at degerleri bakımından fevkalâde kıymetlidirler.

Osmanlı halifelerinin ve Osmanlı Türklerinin Kâbe'ye ve Peygamberin merkadine ve Haremeyne yaptıkları hediyelerin ve bağışların kıymetleri, en kuvvetli mühayyileleri bile çatlatacak kadar yüksektir. Şeyhülislâm Mehmed Efendi mani olmasaydı Birinci Sultan Ahmed Kâbe'yi altın ve gümüş tuğla ile yaptıracaktı. Mimar Sinan ve Mimar Mehmed Ağalar da Kâbe hâdimi olmakla iftihar ederlerdi. Kâbe ve Peygamberin ravzası onların zamanında da tâmir edilmişti.

yüzüne hangi merdivenden çıkmıştı?

Fuad Paşa gülümsiyerek derhal şu cevabı verdi:

— Hazreti İsanın çıktığı merdivenden, Sir!

Fuad Paşa sadrâzam iken Hocapaşa semtinde büyük bir yangın olmuştu. Paşa bundan istifade ederek caddeleri genişletmiş, Divanyolunu şimdiki haline koymuş ve kaldırımlar da yaptırmıştı. Fakat o zaman bir çokları «gâvur işidir» diye bu yenilikleri lüzumsuz buluyor ve homurdanıyordu. Bu vesile ile Fuad Paşanın aleyhinde söylenenler arasında şehremini meşhur ihtisab ağası Hüseyin Bey de vardı. Bir gün Hüseyin Bey Fuad Paşaya o civarda bir sokakta restgelir.

— Sayenizde sokaklar ve kaldırımlar pek rahat ve pek güzel oldu Paşa Hazretleri.. diye hulûs çakmıya başlar.

Fuad Paşa taşı gediğine koyar.

— Evet, o kaldırımlar bize atılan taşlardan yapıldı!

AV ve TURİZM

Av mevsiminin başlangıç tarihi olan Ağustosdan itibaren 15 günde bir çıkmaya başlayacaktır. Türkiye ve dünya avcılığı ile Av turizmi hakkında en enteresan yazı ve resimlerle çıkacak olan bu mecmua, bütün okuyucuları tatmin edecek nefaset ve olgunlukta olacaktır. Bâyi ve abone olacakların şimdiden isimlerini yazdırmaları rica olunur.

Çıkaran: Niyazi Ahmet Banoğlu

Zavallı Enver Paşa

VE

Nankör Millet

Enver Paşa hakkında birinci sayımızda çıkan yazı, onun İstiklâl Harbine de büyük yardımları dokunduğunu ortaya atıyordu. Yaptığı temaslar neticesinde Moskova'dan bir milyon altın, bir o kadar kâğıt para ve on bin füfek göndertmiş.. Fakat Enver Paşayı takdir edenlerle beraber sevmiyenler, hattâ ona (serseri diyenler) milleti felâkete sürükleyen bir maceraperest diyenler de vardır. Kim haklı?.. Millet ve memleket hizmetinde omuzlarına büyük vazife almış olanların gördükleri işlerin muhasebesini artık yapabiliriz ve yapmalıyız. Bunun zamanıdır. Tarih önünde hüküm verecekler yaşamakta, onu sevenlerle sevmiyenler de düne nazaran daha tarafsız konuşabilecek durumdadırlar.. Tarih Dünyası, birinci sayısında neşrettiği ve Enver Paşanın çok lehindeki tarihî vak'adan sonra, bugün de Enver Paşanın çok aleyhinde olan ve Millî Mücadelenin devam ettiği günlerde Falih Rıfkı tarafından yazılmış olan bir makaleyi neşrediyoruz. Bu iki makaleden sonra, gelecek sayılarımızda, en selâhiyetli kimselerin Enver Paşa anketine verecekleri cevapları neşrederek gelecek neslin tarihine cidden kıymetli vesikalar bırakacağız.

1 — Enver Paşa iyi bir kumandan mı idi?

2 — Enver Paşa Harbiye Nazırı olacak kabilyette mi idi?

3 — Milleti felâketlere mi sürükledi? Hatasını nasıl izah edersiniz?

4 — Tarafsız olarak Enver Paşa hakkındaki hükmünüz nedir?

Gelecek sayılarımızdan itibaren en salâhiyetli şahsiyetlerin cevaplarını neşredeceğiz. Ayrıca bize gönderilecek yazı ve fotoğrafları da memnuniyetle neşredeceğiz.

Yazan:

Falih Rıfkı ATAY

Kendisini sevenler kadar sevmiyenleri de bulunan kahramanı hürriyet Enver Paşa, Başkumandan Vekili iken..

Mütarekedenberi Enver Paşadan daima esrarengiz haberler alıyoruz. Havadan, sudan, karadan sesleri geliyor. Dostları eski karargâhının şifre zabitlerinden daha ketûmdur, bu keşt-ü-güzardan faide nedir, bu tahtelbahir seyahat niçin, tayyare ile pervâze ne lüzum var? Bir türlü öğrenemiyoruz. Ona bütün Asya Kuruçeşmedeki yalısından daha dar geliyor ve Efgan, Bülûç, Siberya, Çin ve Harzem'e yalısındaki odalardan daha kolay girip çıkıyor. Bu deveran gibi devirden bizim başımız dönüyor, havanın bütün kuşlarını ve denizin bütün

balıklarını bizim gibi hayrete düşüren bu sergüzeştin iptidası meçhul, intihası meçhuldür.

On üç sene Napolyon rolü oynıyan Enver Paşa, mütarekeden beri bir Arsen Lüpen rolünde göründü. İtiraf ederim ki Arsen Lüpen Enver Paşaya Napolyon kadar az yaraşıyor. Bu tefrikalarda (1) eski Başkumandanın serseriliklerini takip edenler, ekseriyetle bir sinema filmi için diyar diyar sefer eden maceraperest bir artistin macerasını görür gibi olur. Acaba Enver Paşa on üç senedir bizzat vücude getirdiği faciayı mı şeride sokuyor? Bu, on üç senelik Türk hâilesini görmiyenler için belki meraklı bir şeydir, fakat bizim için meraklı değildir. Biz bu oyunun kanlısını gördük, boyalısından bir şey anlamıyoruz.

Eskiden tanıdığımız Arif Cemil Bey pek iyi bildiği Fransızca veya İngilizce veya Almancadan bize tüyler ürpertici bir facia tercüme etseydi, daha ziyade lezzetle okurduk. Katilimizin diyârı gurbetteki maceraları, velev hazin, velev şâyanı hayret olsa da, Sarıkamış yetimlerile meskûn bir memleket halkını eğlendirebilmek hassasından mahrumdur.

Arif Cemil Beyin tefrikasında gördüğümüz bazı satırlar bizi belki de zamansız görünen şu müdahaleye sevketti: «Memleketini kurtarmak için aklı yettiği kadar on sene mütemadiyen çalışan Enver Paşa..» yı bir gün bir Bolşevik zindanında görüyoruz: «Hapishanede geçen hayat tahammülfersa idi. Sabah, öğle ve akşam üstü verdikleri yemek haşlanmış fasulye, yine haşlanmış fasulye, yine haşlanmış fasulye idi.» Vah zavallı Enver Paşa.. Ve nankör millet!

Fakat bu nankör milletin 1,000,000 askeri tam yedi sene serhadlerde haşlanmış değil, haşlanmamış değil, fasulye değil... Ağaç kabuğu, ot ve at cesedi yedi, 10 milyonluk bu nankör Türk milleti tam yedi sene duvarının kirecini yedi ve döşemesinin tahtasını kemirdi. Bütün ahali ve bütün ordu şu tendürüst zabit efendi memleketi kurtarsın diye fareler, haşereler, kurdlar gibi tegaddi etti. Binbaşılığında Karadenizile, Marmarasile, Akdenizile, Kırmızı denizile, Umman denizile beraber eline teslim ettiğimiz bu memleket Enver Paşayı tepesine kadar sırmaya, topuğuna kadar zırha boğdu ve bir gün Enver Paşa memleketini değil, fakat kendini kurtarmak için ancak en küçük nehrimiz kadar dar olan Boğaziçinin umkundan kaçtı.

Enver Paşa dağa çıktığı vakit kahramandı.. Şarköy'de bütün askerini denizde boğdu, kahraman kaldı, Sarıkamışda bir bütün orduyu karda boğdu, kahraman kaldı, yaktığı kahramanlık, yıktığı kahramanlık, yediği, içtiği, yüzdüğü kahramanlık sayıldı. Bir tek bölüğü ile bir fırkaya esir düşmüş mülâzimleri tekaüde sevkeden, kovalamayanı tard eden ve kaçanı idam eden bu Enver Paşanın kahramanlığı burun, ağız, kol ve bacak gibi âzasından bir parça mıdır, kahramanlık Enver Paşanın ismi midir? Apolet sökülür, sırma sökülür, zırh sökülür... fakat şu kahramanlık Enver Paşanın derisi gibi etine mi, eti gibi kemiğine mi yapışıktır? Tek başına binlerce vatandaşının kellesini alan bu yüzbaşı efendiden bütün millet şu kahramanlığı alamıyacak mıyız?

Mağlûp milletler Sezarlarını ve hânedanlarını koğdular. Bizim gibi tar ü mar edilen Avusturyanın binlerce kumandanı, tezyif edilen şereflerinin acısını, harbin bütün yaralarının acısı gibi çekiyor. Bizim bu kayıdsızlığımız nedir? Bir memleket kaybettik, bir yüzbaşıyı feda edemiyoruz. Derdlerinden kurtulmak için bir doktora; bir dost sözile kolunu bacağını kestiren hastalar görürüz, şu Enver bir uzvumuz da olsa feda edelim, belki uğur bundadır. On üç sene başımızda Enveriye, sırtımızda Enveriye taşıdık, Türkiyeye Enverland dediler, şimendiferler her kilometrede yeni bir Enveriye istasyonuna uğradı. Bu Enver bahsinden, Enver sergüzeştinden, murdan, münevverden, tenvirden, bu kelimenin sıfatından mevsufundan, bu iştikakından gınâ geldi..

Anlaşılıyor ki Enver dostlarının bütün kasdi şudur: «Hezimet bir tâli' eseridir, fakat yine odur ki Anadolunun hariçteki itibar ve ittifaklarını vücude getirdi, Anadolu onun sayesinde ayağa kalktı ve onun sayesinde ayakta durdu. Vâkıa o Anadoluya girmek istemiyor, fakat millet hakkın ve şerefin ona ait olduğunu unutmamalıdır!»

Türk milletinin ıstırabile bu kadar eğlenmek günahtır. Eğer harp olmasaydı, Edirne, İzmir, İstanbul ve Bursa âfetleri ol-

---

(1) O zaman, Enver Paşanın maceraları günlük gazetelerde tefrika edilmekte idi. Arif Cemil Bey de Tevhidi Efkâr gazetesinde (İttihad ve Terakkinin diyârı gurbet hatıraları)nı yazıyordu.

mıyacaktı, eğer harp olmasaydı bu âfetlerin hepsinden daha beter bir felâket mânasına gelen mütareke olmıyacaktı. O henüz harbin hesabını vermemiştir. O bu hesabı verinceye kadar Millî Mücahedenin hariçteki saflarında bir neferden daha mütevazı, daha silik bir unsur olarak çalışmalı idi. Enver ismi işitilmemeli idi. Halbuki o Anadolunun bütün şeref ve şânını, Kayzerin nişanları gibi, yalnız kendi göğsüne takıyor. O Mustafa Kemal Paşayı seyahatlerde Harbiye Nezaretine bıraktığı kaymakamlardan biri sanıyor.

Hakikat şudur ki memleket Enver zamanında battı, (Haydi Enver batırdı demiyelim) ve bu memleketi Mustafa Kemal Paşa Türk milletinin son kahramanlarile beraber kurtarmağa çalışıyor. Bundan sonra Enver için bir vazife kalmıştır ki o da kendini kurtarmaktır. O son halâskârlık tecrübesini bu imtihana saklamalıdır, temenni edelim ki memleketini kurtarmağa yetmiyen aklı kendini kurtarmağa kifayet etsin!

O zamana kadar, Arif Cemil Beyin anlattığı üzere, Enver Paşayı Kırım sahillerine atan rüzgâr o Şarkta ise sakın Garba ve o Garpta ise sakın Şarka esmesin, bu rüzgâr onu, onun seslerini ve dostlarını, tayyaresini ve kervanını, maceralarını ve mâsebaklarını daima önüne katsın, sürsün, götürsün..

Anadolunun bağrında hâlâ onun, kabzasına kadar sapladığı hançerin yarası kanıyor. Yüreğimiz kanda, ellerimiz kandadır, o ne sanıyor? Bugün Anadoluda onun batırdığı memleketi kurtarmak için mücahede edenler, yine onun muharebelerinde şehid düşenlerin yetimleridir. Bu ağaç, sökülür ağaç mı idi? Bu kale, yıkılır kale mi idi? Bu adamın kalbi nişanının madeninden, esvabının paçavrasından yahud yalısının tahtasından mıdır? Gözleri, kendi yüzünden akan bu göz yaşlarını ne zaman görecek? Kulakları, onun yıktığı enkaz altında böğürleri ezilerek bağıran bu bedbaht milletin ah ü zârını ne zaman işitecek?

Fakat kendini unutturmak istemiyen Enverin ismini ağzımıza almamak ve onu zaferimizden ve sulhumuzdan sonra hatırlamak...

İttihad ve Terakkinin sulha kadar vazifesi ancak hizmet olabilir, istihdam değil! ancak istiğfar edebilirler, sitem değil! bizi bütün ins ve cin'in yardımına muhtaç bırakan Enver Paşa ve yâr-ı-garlarıdır, bu zâafımızı suiistimal etmesinler. Boğulmak üzere olduğumuz denizde bazan elimiz onlara da dokunursa, «işte sizi kurtarıyoruz!» demesinler, zira gemimizin onların idaresinde battığını unutmuyoruz.

FALİH RIFKI

ATATÜRK'ÜN ALTIN MÜHRÜ

22 ayar som altından yaptırılan bu mühür, ilk Cumhur Reisliği mührüdür. Cumhur Reisi Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), harf inkılâbına kadar bu mührü kullanmıştı. Cumhuriyet devrinin ilk Cumhur Başkanının kullandığı bu mühür şimdi Ankara Etnografya müzesinde teşhir edilmektedir.

Bu topraklarda hükümdarlık edenlerin hepsinin mühürleri Topkapu sarayında teşhir edildiği için Müzeler Umum Müdürlüğü bunun da oraya gönderilmesine karar vermiştir.

AKINCILAR

Türk akıncılarının ve serdengeçtilerinin kahramanlıkları, bütün dünyayı hayran bırakacak derecededir. Ölümden korkmıyan bu yiğitler nasıl harp eder ve neler yaparlardı?. Bu yazıda bunları okuyacaksınız.

Geme gelmez yağız atlarla serhadden serhade uçan Türk akıncılarının tarih boyunca yarattıkları kahramanlıkları bir yazıya sığdırmak mümkün değildir.

Ata binmekte ve silâh kullanmakta rekabet edilmez bir kahraman olan akıncılar, İmparatorluğun en büyük ve en kuvvetli düşmanlarını yıldırmıştı. (Hücum) mânasına gelen (Akın), akıncılara her zaman ölümü bile istihakr ettirmiştir. Onlar saldırdıkları vakit, geri dönmeyi asla düşünmezlerdi. Akıncıların dal-kılıç ve serden geçtileri ise bütün cihanı titretmişti. Napolyon'un bir sözü, bu sınıf askerin mahiyetini bütün çıplaklığıyle gösterir.

Napolyon, şöyle demiştir: «Türk askerini dal-kılıç olmağa mecbur edecek kadar sıkıştırmamalıdır. Bir kere dal-kılıç olmayı göze aldırmış bir kaç yüz adam meydana çıkarsa, onların da mağlûp olmaması mümkün değildir.»

Türk akıncılarının bir akın ve bir gösterisinden bahsedelim:

Türk akıncıları Dalmaçya ve Hırvatistan taraflarını dolaşıyorlardı. Kral Matyos'un İtalya tarafından gelmekte olan nişanlısı Prenses Beatris yolda idi; Macaristana gidiyordu. Tam Dalmaçya hududuna gelmişlerdi. İskender ve Ali Beylerin idaresindeki Türk akıncıları ile karşılaştılar. Prensesin maiyetinde akıncılardan beş misli kuvvet vardı. Türk akıncıları, gelin alayı önünden yıldırım hızı ile yaptıkları akın, Prensesi muhafaza eden muhafızları çil yavrusu gibi dağıtmıştı

Akıncılar, bundan sonra ileri atıldılar ve gelinin geçeceği kasabaları talan etmeğe başladılar. Bu, aynı zamanda bir intikam akını idi.

Gelin alayı Tuna sahiline geldiği vakit, Türk akıncılarının buzlar üzerinde Tunayı geçtiklerini hayret ve dehşetle gördüler.

Fakat Tuna, yaz, kış, Türk akıncılarının cevelangâhı idi. Buz üstünden geçenler, yaz günleri de buralarda uçuyorlardı.

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik,
Ak tolgalı Beylerbeyi haykırdı: «İlerle!.»
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kafilelerle

diyen büyük şair Yahya Kemal, akıncıları ne güzel ifade etmiştir.

Tarihçi Hammer, Viyana muhasarasında Türk akıncılarının Almanya içlerine kadar cesaretle girerek her girdikleri yeri titrettiklerini yazar.

Türk akıncıları, Osmanlı devlet teşkilâtındaki Sipahi, Silâhdar, Ulufeci, Gureba adı altındaki muvazzaf süvarileri gibi, fakat ayrı, hür bir teşkilâta tâbi idiler. Kış geldiği vakit atları beslemeğe başlarlar, yazın yayılırlardı. On neferine onbaşı, yüz neferine subaşı, bin neferine bin başı kumanda ederdi.

* * *

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan itıbaren her harbde en büyük muvaffakiyetleri kazanan akıncılar, ne yazık ki, sonraları iptizale uğrardı. İlk zamanlar, canlarını feda ederek sadece düşman mağlûp etmekten zevk duyan akıncılar, bir zaman geldi yağma için akın yapmaya kalktılar ve düşman ülkelerine giremeyince, bu işi memleket içinde yapmağa kalktılar. Bu suretle de (Akıncı) nın asaleti, feragati unutuldu, korkunç, tehlikeli bir unsur oldu. Fakat, Türk tarihine şanlı sahifeler ilâve eden hakiki akıncıların isimleri ve başardıkları eşsiz zaferler, her zaman takdir ve şükranla anılacaktır.

Bir gelin alayı (Resim, Topkapı Sarayı Müzesi albümlerinden alınmıştır)

Tarih Sualllerine CEVAPLAR

Karaman oğlu İbrahim Beyin anası — İlk uçan insanlar — Osman Gazinin anası — Hicrî yılların Milâdî'ye çevrilişi — Dikili taşın yazıları — İncili Çavuşun mezarı

★ *B. Ayhan: Anadoluhisar Buğday sokak No. 8 — İstanbul.*

Karamanoğlu İbrahim Beyin anasının adı Başbakanlık Arşivinde 1 numarada kayıdlı bulunan bir İLYAZICI defterinden öğrendiğimize göre İNCU Hatundur. (Sahife 18). İncu Hatun İkinci Muradın kız kardeşidir.

★ *B. Metin Süden: Kadıköy Bahariye, Hacı Ahmed Bey No. 9 — İstanbul.*

İnsanların kuşlar gibi uçma arzuları pek eskidir. Kur'anı Kerîmde insanları; uçan kuşları ibretle tetkike dâvet eden âyetler vardır.

Esatirî efsaneleri bir tarafa atarsak ilk uçma tecrübesinin; Avrupa medeniyetinden evvel yüksek bir medeniyet kuran İslâm ve Türk dünyasında yapıldığını görürüz. Farab'lı bir Türk olan Ebû Nasr Cevherî 393 H. 1002 M. yılında yaptığı kanadlarla bir uçma tecrübesi esnasında ölmüştür. İspanyalı bir Müslüman olan İbni Firnas'ın 9 uncu Milâd asrının sonlarında muvaffakiyetli bir uçuştan sonra iniş yaparken bacakları kırılarak öldüğünü o devir şâirlerinden birinin Arapça iki mısraından öğreniyoruz. Şâir bunun kartal tüylerinden hazırladığı kanadları vücuduna geçirerek göklere yükseldiğini ve Akbaba'ların üstünde uçtuğunu nazmetmiştir. Bu iki Müslümanın adları 1912 de Kahireye dikilen Mobar âbidesine kazılmıştır. Cevherîden 58 yıl sonra Benediktin papaslarından Olivier kollarına ve bacaklarına bağladığı kanadlarla kendisini bir kuleden atmış fakat uçmaya muvaffak olamadığı için ölmüştür. On dördüncü Hanri zamanında Alar isminde biri uçuş tecrübesi yaparken parçalandı. 1678 yılında Benye isminde bir çilingir de muvaffakiyetsiz bir uçuş tecrübesinde bulunmuştur.

Türk Cevherî'den 1,5 asır sonra 1159 yılında İmparator Emanoel Komnen zamanında bir Müslüman İstanbulda misafir olarak bulunan Konya Selçuklularından Kılıç - Arslan'ın huzurunda Atmeydanı kulesinden atlıyarak tecrübe yaparken öldüğünü Ahmed Zeki Paşa Merhumun «Âlemi İslâmda Tayyarecilik» adlı tercüme kitabında geniş malûmat vardır. Dördüncü Murad zamanında Galata kulesinden uçup Üsküdarda Doğancılara inen Hezarfen'in bu muvaffakiyetini bir tehlike gibi gören Padişah onu Cezayire sürmüştür. Evliyâ Çelebinin mübalâğacılığı malûmdur; bu haberinin de ihtiyatla telâkki edilmesi gerektir. Belki de Ahmed Çelebi menfada öldüğü için başka eserler ondan bahsetmeye imkân bulamamışlar.. Topkapı Sarayının Hazine kütübhanesinde 1344 numarada kayıdlı bulunan (Surmamei Derviş»den öğrendiğimize göre bir san'atkâr, sünnet düğününde Atmeydanında Anka biçiminde bir şey uçurmuştur. Fakat bu daha ziyade bir uçurtmaya benzemektedir. Surnamede bunun resmi de vardır. (Yaprak 279).

★ *Bay Şefik Ateşlikan: Guraba hastahanesi Marazî Lâboratuarı Laborant — İstanbul.*

I. Osman Gazinin anasının adı henüz tesbit edilmiş değildir. Yıldırım Bayezid'in anasının adı Gökçiçek, Çelebi Sultan Mehmedinki Devlet Hatun, Murad Hüdavendigâr'ınki Nilüfer, Beşinci Murad'ınki Şevkefza, Abdülhamidinki Tirimüjgân, Birinci Mustafanınki bilinememektedir.

II. Hicrî yılları Milâdi'ye, Milâdî yılları Hicrî'ye çevirmek için Arap harflerile basılmış Ahmed Muhtar Paşanın Takvim-üs-sinîn, yeni harflerle basılmış Fevzi Kurdoğlu'nun «Tarih Yılları», Faik Reşit Onat'ın «Hicrî tarihleri Milâdî tarihe çevirme Kılavuzu» vardır.

III. Osmanlı İmparatorluğu devrindeki bütün sadrazamların isimlerini Hadikat-ül-Vüzerâ'da, Esmar-üttevarih'de, Tarih-i Atada, Hammer'in Devleti Osmaniye Tarihinde ve İsmail Hâmi Danişmend'in Türkiye Ya-

yınevi tarafından basılan «Osmanlı Tarihi Kronolojisi» kitabında, İbn-ül-Emin Mahmud Kemalin ve Zeki Pâkalın'ın «Son Sadrazamlar» kitaplarında bulabilirsiniz.

★ *Bay İbrahim Özen: Yusufdede caddesi No. 245, İzmir — Eşrefpaşa.*

I. Sultanahmed meydanındaki büyük Teodos dikili taşını bundan tam 3650 yıl önce Firavunlardan üçüncü Totmozis eski Mısırdaki Helyepolis şehrine dikmişti. Bizans İmparatorlarından ikinci Konstans ile Jülyen bunu İstanbula getirmek istediler; muvaffak olamadılar. Taş toprak üzerinde yatırılmış olarak 30 yıl kaldı. 1560 yıl önce birinci Teodos onu İstanbula getirtti ve buraya dikti. Nasıl diktiği kaidesine hem yazılmış, hem de resmi yapılmıştır. Sütunun dört yüzünde Hiyeroglif yazılar okunmuş ve Türkçeye çevrilmiştir. Celâl Esad Beyin «Eski İstanbul» adlı eserinin 214 üncü sahifesinde tam tercümeleri vardır.

II. Sultanahmeddeki Firuzağa camiinin solundaki mermer sandukalı mezar bu camii 896 H. yılında yaptıran İkinci Bayezidin hazinedarı Firuz Ağanındır. Eskiden bu mezar karşıdaki benzinci dükkânının yerindeki kubbeli türbe içinde idi. Bir yangında bu türbe yıkıldığı için kemikleri buraya nakledilmiştir. Burada Birinci Sultan Ahmedin maskaralarından birisinin de mezarı vardı. Halk maskara deyince İncili Çavuşu hatırladığından bunu İncili Çavuş sanmıştır. Halbuki İncili Çavuşun mezarı Edirnekapı dışında Eyübe giderken yol üzerinde, mezarcı kulübelerinin karşısındadır.

★ *B. Kenan Değerli: Çarşıkapı Yeniçeriler caddesi. No: 67, kat 5 — İstanbul:*

Fatih devrini yaşatmak istediğiniz piyesi yazarken o günkü dil ve üslûpla yazılmış, Arap harflerile basılmış Tursun Bey ve Oruç Bey tarihlerinden ve yeni harflerle Türkiye Yayınevi tarafından basılmış Âşık Paşa oğlu tarihinden ve manzum «Düsturnâme-i Enverî» den faydalanabilirsiniz.

Osman Gazinin rü'yasını, birinci sayımız ile verdiğimiz (Resimli Osmanlı Tarihi)nde bulacaksınız.

Napolyonun Mısır Seferi

(71 inci sahifeden devam)

rek Camii Kebîr'e gitti. Şeyhlerin yanında oturdu. Onlarla birlikte ibadet ediyor gibi göründü. Hattâ yerlilerin itimad ve teveccühünü kazanmak için generallerinden biri Müslüman olarak bir Müslüman kızile evlendi. İslâm dinine karşı göstrdiği bu yakınlıktan dolayı o zaman bir takım şayialar çıkmış, Napolyonun Müslüman olduğu rivayetleri ortalığa yayılmıştı. Hattâ Araplar ona «Ali Bonabardî» lâkabını takmışlardı.

Napolyon deniz savaşlarındaki mağlûbiyetinin acısını çıkarmak için Suriye taraflarında bir zafer kazanmak hayaline kapıldı. Akkâ kalesini muhasara etti. Orada da Cezar Ahmed Paşa tarafından ağır bir hezimete uğratıldı. Bundan sonra Şarka hâkim olmak hayaline son vermek gerektiğini anlayan Napolyon silâh arkadaşlarını Mısırda bırakarak Mısırdaki ordunun kumandasını Kleber'e terketti ve Fransaya gittiğini itirafa cesaret edemiyerek gizlice atladığı bir küçük gemi ile Fransaya yollandı. Neden sonra işin farkına varan İngilizler Napolyonu takibe başladılar sa da onu yakalayamadılar.

Büyük maceraperest Napolyonu Fransada yeni bir çok sergüzeştler bekliyordu..

CEMAL ERKSAN

FİL DOĞURAN KIZ

(Baştarafı 65 inci sahifede)

den güne karnım şişti, üç yıl sonra bu fili doğurdum. Yavrum bir ay yaşadı. Sonra ebe kadın Subaşının teşvikiyle fil oğlumu boğdu. Hakkımı hak et..!

Turhal, İnepazarı, Karova ahalisi de kızın sözlerini teyid ettiler.

Murtaza paşa yetmiş kişiyi zincire vurarak hapsetti, kendilerinden 20 günde 20 bin kuruş aldı. Fil yavrusunu da tuzluyarak İstanbula gönderirim diye sakladı.

Evliya Çelebi bunları yazdıktan sonra ilâve ediyor:

— Bu hal böylece manzurumuz olmuştur

Tarih Dünyasının ilk sayısı, görülmemiş bir alâka ile karşılandı ve satışa çıkan nüshaları iki günde tükendi. Henüz edinememiş olan okuyucularımız için ikinci baskısı yapılmaktadır. Birkaç güne kadar satışa çıkarılacak olan ikinci baskımız, bâyilerimize de tekrar istedikleri miktarda gönderilecektir.

Osmanlı Saraylarında harem hayatı

(Bu tabloya ait yazı iç sayfalarımızdadır.)